

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛИЗУН МАРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 339.7

**РЕГІОНАЛЬНА ВАЛЮТНА ІНТЕГРАЦІЯ
В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ**

**Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Тернопіль – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Савельєв Євген Васильович,
Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри міжнародної економіки

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Булатова Олена Валеріївна,
Маріупольський державний університет Міністерства освіти і науки України,
перший проректор

доктор економічних наук, професор
Шаров Олександр Миколайович,
Національний інститут стратегічних досліджень,
головний науковий співробітник відділу економічної безпеки

доктор економічних наук, професор
Шнирков Олександр Іванович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин

Захист відбудеться 27 вересня 2018 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11 а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 27 серпня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах посилення світогосподарських зв'язків практично всі регіони світу охоплені процесом міжнародної економічної інтеграції. Процеси регіоналізації та регіоналізму, інтернаціоналізація та фрагментація світових процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання відобразились і на валютній системі, яка нині не визначається лише політичними кордонами. Концепція «одна держава – одна валюта» перестала бути аксіомою глобального фінансового світоустрою. Основними взаємопов'язаними процесами, які визначають кордони та фронти валютної мапи світу, виступають: інтернаціоналізація валюти, валютні інтеграція та регіоналізація (неофіційна доларизація), валютний регіоналізм (формування валютних рад, офіційна доларизація, паралельне функціонування валют, валютні союзи), а також процеси валютної дезінтеграції, фрагментації та валютні війни.

Глобальною тенденцією другої половини ХХ ст. стала валютна інтеграція, що проявляється у формуванні нових форм валютної співпраці, найбільш розвинутою з яких є створення регіональних валютних угруповань. За станом на початок 2018 р., 11 держав та 2 залежні території підтримують режим валютної ради, офіційний режим валютної доларизації використовують 37 держав і територій із загальною чисельністю населення менш як 50 млн. осіб, функціонує 4 монетарні та 3 валютні союзи. Європейський економічний та валютний союз (ЄВВС) є своєрідним бенчмарком глибинної економічної інтеграції, що наразі не має аналогів у світі. Успішне запровадження євро мало «демонстраційний ефект» для інших регіонів світу та виступає каталізатором процесів валютної інтеграції. Однак не всі об'єднання настільки ефективні в процесі їх монетарної інтеграції, зокрема в зв'язку з тим, що вона істотно обмежує можливості найбільш простих методів регулювання фінансової політики країни.

Серед науковців, праці яких стали теоретичною та методологічною основою дослідження регіональної економічної інтеграції, необхідно виокремити таких: Р. Анрі, Б. Балаша, Ф. Бергстена, М. Бломстріма, Н. Бреннера, К. Брумера, А. Боланьоса, Р. Болдвіна, О. Булатової, Д. Бхагваті, І. Гладій, К. Деблока, М. Еїлструп-Сангіованні, Г. фон Ейнера, В. Етьєра, Ю.-Д. Канга, М. Кітінга, Е. Крюгера, П. Кругмана, Ю. Козака, Р. Лоренса, Д. Лукьяненка, Г. Маджоне, Ю. Макогона, Ф. Махлупа, І. Миценка, Д. Мітрані, А. Панагарії, Л. Самерса, Р. Фернандеса, А. Філіпенка, Е. Харрела, О. Шниркова та ін.

Значний внесок у розробку наукових основ формування валютних союзів та зон зробили знані науковці: А. Алезіна, А. Бенессі-Кері, Т. Баумі, А. Берг, Дж. Вільямсон, Г. Грубель, А. Грязнова, Г. Дітер, Р. Едвардс, Б. Ейченгрін, Ф. Журавка, Дж. Інгрем, Д. Казарінов, П. Кенен, Б. Коен, В. Козюк, В. Корден, С. Кузьменко, Б. Кюрі, Е. Леві-Єяті, А. Лернер, В. Ляшенко, Р. Мандел, Е. Мід, Ф. Монгелі, Л. Мюліх, Р. Огороднік, А. Роуз, Т. Савченко, Є. Савельєв, Т. Скітовські, Х. Снейт, Дж. Стігліц, К. Паттілло, М. Флемінг, Дж. Фрідман, Т. Фрідман, Б. Фріц, С. Ханке, Р. Чанг, Ф. Чесарано, В. Чаплигін, О. Шаров, В. Шелькле, Ф. Штурценеггер, К. Шулер, С. Шумська та ін.

Аспекти інтернаціоналізації валюти, класифікації міжнародних валют та їх функцій, доларизації економік та її впливу на розвиток національних господарств досліджували Ф. Бачетта, О. Буторіна, Ф. Віландер, Е. ван Вінкуп, Л. Голдберг, П.-О. Гураша, М. Деверо, О. Дзюблюк, Ч. Енгель, Ч. Кіндлебергер, Н. Кійотакі, Дж. Кіршнер, Ї. Лі, Е.-Г. Ліма, З. Луцишин, Р. Маккіннон, А. Мацуї, К. Мацуяма, М. Отеро-Іглесіас, Дж. Піталуга, Е. Ре, А. Свобода, Е. Сегезза, С. Стрейндж, П. Сторгаард, О. Сохацька, Дж. Тавлас, Ц. Тіллі, Р. Фрайберг, Дж. Франкель, Ф. Хартманн, Е. Хеллайнер, М. Чінн, В. Шевчук, Ш. Ші.

Беручи до уваги вагомий внесок вищезазначених дослідників, слід, однак, констатувати відсутність методології системного дослідження регіональної валютної інтеграції та її імперативів. Враховуючи динамічність інтеграційних процесів у валютній сфері, назріла необхідність окреслення тенденцій розвитку валютної інтеграції різних регіонів світу та визначення стратегічних орієнтирів для країн, що налаштовані на формування спільної валютної зони чи входження у валютні угруповання. Важливість зазначених проблем та необхідність їх наукового і практичного вирішення зумовили вибір теми дисертації та постановку завдань для їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами і темами. Матеріали дисертаційної роботи є складовою: держбюджетних фундаментальних досліджень ТНЕУ «Теоретико-методологічні основи і практичні підходи формування нового світового економічного порядку та забезпечення національних інтересів України» (державний реєстраційний номер 0111U001038) та «Бенчмаркінг процесів регіонального розвитку Польщі, Словаччини, Болгарії та України» (державний реєстраційний номер 0115U002336), де автором розглянуто особливості регіональної валютної інтеграції країн Східної Європи та обґрунтовано пропозиції щодо вибору стратегічного вектора економічної та валютної інтеграції України; науково-дослідних робіт кафедри міжнародної економіки ТНЕУ «Новітні тенденції розвитку світової економіки» (державний реєстраційний номер 0107U012233) і «Розвиток міжнародних відносин України в системі світової та європейської економічної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0114U001085), де автором обґрунтовано концептуальні підходи до формування глобалізованого світу крізь призму процесів регіональної інтеграції.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення методології системного дослідження та формування концептуальних підходів регіональної валютної інтеграції і обґрунтування на цій основі поліструктурної комплементарної моделі інтеграції України в Європейський економічний та валютний союз з урахуванням глобалізаційних викликів.

Відповідно до мети визначено і вирішено такі теоретико-методологічні та практичні завдання:

– систематизувати концептуальні підходи до формування глобалізованого світу крізь призму регіональної економічної інтеграції з метою формування теоретико-методологічного підґрунтя дослідження регіональних вимірів валютних відносин;

– висвітлити процеси інтернаціоналізації валюти для визначення передумов формування регіональної валютної інтеграції;

– розробити концептуальний каркас процесів валютної інтеграції для формування комплексної методології системного дослідження валютних відносин між державами;

– сформувати теоретико-методологічний фундамент дослідження регіональної валютної інтеграції з метою обґрунтування діалектики взаємодії регіональної економічної інтеграції та валютної інтернаціоналізації;

– окреслити регіональні аспекти інтеграційної орієнтації режимів валютного курсу з метою виявлення переваг та недоліків їх імплементації;

– дослідити розвиток парадигми регіональної валютної інтеграції для виявлення сучасних тенденцій гносеологічного мейнстриму;

– проаналізувати перебіг процесів регіональної валютної інтеграції в умовах трансформації геомонетарного простору для виявлення особливостей функціонування регіональних валютних угруповань;

– оцінити ефективність функціонування регіональних валютних об'єднань з метою перевірки гіпотези про стабілізаційний характер процесів валютної інтеграції;

– окреслити глобальні та регіональні зони валютного впливу з метою виявлення «якорів» валютно-курсової прив'язки, фактурування зовнішньої торгівлі, формування валютних резервів та деномінації кредиторської заборгованості;

– провести дослідження рівня монетарної гомогенності географічних регіонів для виявлення тенденцій до генерування нових та фрагментації існуючих валютних об'єднань;

– здійснити аналіз ефективності регіональних валютних альянсів щодо стимулювання внутрірегіональної торгівлі з метою виявлення гравітаційного потенціалу регіональної валютної інтеграції;

– охарактеризувати перебіг процесів валютної дезінтеграції та валютних воєн для виявлення «фронтів» та розколів геомонетарного простору;

– визначити тенденції регіональної валютної інтеграції для детермінації сценаріїв участі у них монетарних суб'єктів;

– запропонувати можливості адаптації досвіду валютної інтеграції держав Східної Європи у контексті євроінтеграційних прагнень України;

– визначити стратегічні орієнтири входження України в Європейський економічний і валютний союз з метою розробки комплексної моделі інтеграції України в європейський валютний простір.

Об'єктом дослідження є процеси регіональної валютної інтеграції в умовах трансформації геомонетарного простору.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади регіональної валютної інтеграції, її форми та механізми реалізації в сучасному глобалізованому світі.

Методи дослідження. Для досягнення означеної мети і вирішення окреслених завдань використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, застосування яких забезпечило ґрунтовність, об'єктивність і достовірність обґрунтованих у дисертації положень та сформульованих висновків. У роботі використано такі методи дослідження: теоретичного узагальнення, методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, системний метод (при дослідженні

концептуальних підходів до форматування глобалізованого світу крізь призму процесів регіональної інтеграції та побудови методологічної детермінації системи регіональної валютної інтеграції), методи класифікації (при формуванні методологічної детермінації системи регіональної валютної інтеграції), методи економіко-математичного моделювання (для оцінювання економічної ефективності регіональних валютних об'єднань, дослідження процесів регіоналізації та регіоналізму на монетарній мапі світу), історико-логічні методи (при розгляді ретроспективних та сучасних форм валютної інтеграції), абстрактно-логічного порівняння (при формуванні тенденцій розвитку регіональної валютної інтеграції), методи факторного, структурного та кластерного аналізу (у дослідженні трансформації функціонування регіональних валютних угруповань), графічний метод (для наочного представлення графічного матеріалу роботи).

Інформаційно-фактологічною базою дисертаційної роботи є статистичні дані Світового банку, Євростату, Міжнародного валютного фонду, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, матеріали аналітичних оглядів та періодичних видань, офіційні публікації міжнародних організацій, монографії вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали профільних інтернет-ресурсів, а також власні дослідження автора з проблематики регіональної валютної інтеграції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних і прикладних підходів щодо дослідження регіональної валютної інтеграції, ідентифікації особливостей функціонування монетарних союзів у глобальному просторі, виокремленні тенденцій розвитку валютної інтеграції країн світу та обґрунтуванні стратегічних орієнтирів входження України в Європейський економічний і валютний союз. У процесі дослідження одержані такі наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у розробку проблеми:

уперше:

- зроблено внесок у теоретико-методологічний контент парадигми регіональної валютної інтеграції, що полягає у виокремленні двох її складових, а саме: валютної регіоналізації як спонтанного процесу формування певної традиції використання національних та іноземних валют в окремому регіоні світу (охоплює порівняно вузькі аспекти процесів неформальної та фінансової доларизації, формування системи криптовалют) і валютного регіоналізму, який передбачає цілеспрямовану діяльність регіональних суб'єктів монетарної влади з врегулювання взаємних грошово-кредитних відносин, мінімізації валютно-курсних ризиків, формування наднаціональних структур. При цьому доведено, що загальноекономічна інтеграція може виступати як фундаментом створення валютних союзів (ЄС), так і розвиватися постфактом або паралельно відносно останніх (африканські валютні союзи), що дає можливість розглядати регіональну валютну інтеграцію як одночасне поєднання функціонального виміру валютної інтеграції та регіональної економічної інтеграції;

- запропоновано розглядати валютний регіоналізм у двох вимірах: вузькому – як сукупність централізованих ініціатив, що направлені на формування чи розвиток валютних союзів, включаючи інструменти односторонньої валютної інтеграції, метою яких є зближення та поступове приєднання до існуючих

валютних союзів (валютні ради Естонії, Литви, Болгарії) та офіційної доларизації (Чорногорія, Косово), і широкому – як сукупність процесів функціональної валютної інтеграції в певному географічному регіоні («hub and spoke» доларизація в Латинській Америці, Океанії та на Карибах; формування «східноазійського доларового стандарту»);

- сформовано градацію рівнів валютної співпраці у мікро- та макроекономічних вимірах, серед яких виділено валютні контакти, валютну взаємодію, валютну кооперацію, валютну протоінтеграцію, валютну інтеграцію, глобальну валютну уніфікацію; аргументовано, що валютна інтеграція є вищою формою розвитку валютної співпраці та розглядається як сукупність процесів офіційної валютної уніфікації (включаючи повну або паралельну доларизацію, формування валютних союзів) і безумовної нормативної регламентації фіксування курсу національної валюти до якоря; введено поняття «валютний мультилатералізм» як глобальну валютну уніфікацію, при якій увесь світ вважається єдиним регіоном, та «валютний мінілатералізм», до якого віднесено сукупність усіх форм валютної взаємодії, кооперації та координації (протоінтеграції), які базуються на взаємних домовленостях і стосуються географічно близьких монетарних суб'єктів;

- розроблено поліструктурну комплементарну модель інтеграції України в Європейський економічний та валютний союз, котра спрямована на досягнення стабільного економічного зростання і номінальної конвергенції відповідно до Маастрихтських критеріїв та включає поступову гармонізацію законодавства з нормативними засадами функціонування Європейської системи центральних банків із послідовним закріпленням за НБУ лише функції забезпечення цінової стабільності; фінансову, децизивну та персональнісну незалежність Національного банку України від уряду; підвищення дієвості трансмісійного механізму монетарної політики НБУ; модернізацію фінансово-банківської системи України; прийняття сучасних стандартів платіжної системи; врегулювання зовнішньополітичних суперечностей;

удосконалено:

- типологію регіональних інтеграційних організацій через виокремлення групи сучасних, серед яких: регіональні і мультилатеральні альянси, променевий («hub and spoke»), плюрилатеральний, гравітаційний, білатеральний, мінілатеральний регіоналізм, що, на відміну від на градації Б. Балаша (зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція), відображає специфіку інтеграційних процесів у всіх регіонах світу;

- таксономію регіональної валютної інтеграції, яка відображає взаємозв'язок між типами регіональних валютних інтеграційних об'єднань (валютний блок, валютна зона, спільна валютна зона, валютний (монетарний) союз і більш ширша структура – територія (зона) валютного впливу, до якої віднесено держави, де окрема іноземна валюта виконує суттєву частину функціоналу національної грошової одиниці) та їх основними критеріями (виконання іноземною валютою частини функціоналу національної, м'яка прив'язка курсу валют до лідера, жорстка прив'язка курсу валют до лідера, одностороння уніфікація валют, єдина ефективна валюта і гармонізація монетарної політики);

- класифікацію режимів валютних курсів відповідно до чотирьох систем координат (наявності / відсутності зовнішнього монетарного якоря; рівня зобов'язань; регіональної співпраці; взаємності та багатосторонності валютних інтеграційних ініціатив (аспект кооперації / координації інтеграційного процесу)), яка полягає у побудові 12-кутової перспективи режимів валютних курсів, що є логічним продовженням існуючих 2-х і 8-микутових перспектив;

- методологію аналізу ефективності процесів валютної інтеграції для перевірки гіпотези про стабілізаційний характер процесів валютної інтеграції через оцінювання динаміки макроекономічних індикаторів (темів інфляції, приросту грошової маси, реальної процентної ставки, приросту ВВП та експорту). Результати аналізу загалом підтвердили гіпотезу про те, що усі режими валютної інтеграції переважно супроводжуються нижчими темпами інфляції та приросту грошової маси, а також нижчими реальними процентними ставками, що компенсується, однак, менш інтенсивними темпами приросту ВВП та експорту; при цьому найбільш стабільними в ціновому аспекті були валютні союзи;

- методику дослідження регіональної гомогенності чи гетерогенності за допомогою інструментарію кластерного аналізу через групування держав у регіонах світу відповідно до низки індикаторів (тем інфляції; співвідношення валового урядового боргу до ВВП; номінальна облікова ставка; співвідношення бюджетного дефіциту до ВВП), результати якого продемонстрували особливо помітні процеси конвергенції між державами регіонів Європи, Африки на південь від Сахари, Центральної Америки та Карибів;

- методику аналізу ефективності регіональних валютних альянсів щодо стимулювання внутрірегіональної торгівлі через побудову гравітаційних моделей білатеральних торговельних потоків та використання фіктивних змінних деномінації процесів валютної інтеграції. Результати свідчать про високий рівень гравітаційного тяжіння взаємних торговельних потоків держав Південної Америки, Європи, Південної та Східної Азії і про позарегіональну орієнтацію експортно-імпортних відносин або про низьку частку торгівлі у загальних обсягах ВВП решти регіонів світу. Виявлено, що серед валютних альянсів найбільш ефективними в аспекті інтенсифікації внутрішньої торгівлі були валютні інтеграційні та протоінтеграційні об'єднання Південної Америки, Азії та Європи, серед африканських валютних союзів регулярний приріст взаємної торгівлі спостерігався лише у Західно-Африканському економічному і валютному союзі, а решта характеризувалась зворотною залежністю;

набули подальшого розвитку:

- систематизація посткризових гносеологічних підходів до процесів регіональної валютної інтеграції, яка полягає у виокремленні таких напрямків її розвитку: моделювання відносин «Північ-Південь» (теорія валютної солідарності), розширення концептуального поля із включенням фінансової складової, в тому числі для прогнозування наслідків втілення вищих щаблів еволюції Європейського економічного і валютного союзу (теорія оптимальних фінансових зон, концепції на основі фіскально-фінансових трилем та квадрилем), перевірка нових комбінацій

критеріїв оптимальності валютних угруповань («реванш» теорії оптимальних валютних зон та продовження емпіричного етапу останньої);

- класифікація міжнародних валют та їх функцій, виокремлення передумов становлення і розвитку, пошуку шляхів використання переваг та усунення загроз як для емітента, так і клієнта інтернаціоналізованої валюти відповідно до ринковоорієнтованого, інструментального та геополітичного підходів;

- теоретико-методологічні підходи до трактування «регіональної економічної інтеграції», яку визначено як одночасне поєднання висхідних ініціатив у рамках регіоналізації із низхідними стратегічними інституційними заходами, що уособлюють регіоналізм; на цій основі подано авторське трактування поняття «валютна інтеграція» як поєднання спонтанних ринково-індукованих процесів виходу сфери використання валюти за межі держави-емітента (валютна інтернаціоналізація) та цілеспрямованої діяльності державних і недержавних монетарних суб'єктів влади, спрямованої на регламентацію й організацію процесу використання валюти на певній географічній території (валютний інтернаціоналізм);

- підходи до формування альтернативного до регіоналізму напрямку валютної інтеграції – глобальної монетарної уніфікації (валютного мультилатералізму), за якого весь світ стає єдиним валютним регіоном, та виділено основні інституційно-реалістичні сценарії його розвитку: реорганізація механізму спеціальних прав запозичень (реформа системи дистрибуції, розширення операційного діапазону функціонування, посилення організації управління, вдосконалення правил визначення вартості), витіснення реального монетарного простору віртуальним (модель електронних спеціальних прав запозичень, системи криптовалют).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, висновки і рекомендації, отримані автором у процесі дослідження та сформульовані в дисертації, можуть бути методологічною базою для подальших досліджень проблематики регіональної валютної інтеграції в теоретичній сфері та для розробки і вдосконалення механізму інтеграції України у європейський валютний простір. Одержані в процесі дослідження наукові результати прийняті до впровадження організаціями та установами. Зокрема, рекомендації щодо інтенсифікації процесу інтеграції України з Європейським економічним і валютним союзом у контексті зближення інститутів національних валютних систем та інструментів валютної політики ЄС й України, координація цілей валютної політики та розвиток економічного співробітництва з ЄС взяті до впровадження Міністерством фінансів України (довідка № 14020-13/71 від 15.03.2018 р.). Пропозиції щодо впровадження міжнародних стандартів з питань провадження депозитарної діяльності, механізму інтеграції України у європейський валютний простір отримали практичне застосування в роботі Національного депозитарію України (довідка № 664/03 від 04.05.2018 р.). Рекомендації щодо напрямків зближення інститутів національних валютних систем ЄС та України, координації цілей валютної політики для покращення зовнішньоекономічних зв'язків використані при реалізації заходів обласної програми міжнародного

співробітництва Тернопільської області на 2018–2020 рр. Управлінням міжнародного співробітництва та фандрайзингу Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 122-10/01-09 від 04.05.2018 р.). Розроблені автором алгоритм процесу детермінації валютного якоря, шляхи використання переваг та усунення загроз як для емітента, так і клієнта інтернаціоналізованої валюти, знайшли практичне застосування в діяльності АТ «Укрексімбанк» у м. Тернополі (довідка № 066-09/1793 від 24.11.2017 р.). Пропозиції щодо процесу зближення інститутів національних валютних систем та інструментів валютної політики ЄС і України використовуються в діяльності Харківського банківського союзу (довідка № 30/2018 від 12.03.2018 р.). Рекомендації щодо імплементації моделі інтеграції України в Європейський економічний та валютний союз з урахуванням глобалізаційних викликів застосовані при коригуванні Стратегії розвитку міста Тернополя до 2025 року Управлінням стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка № 549.1/2 від 22.12.2017 р.). Результати дослідження, що стосуються соціальної ефективності Економічного і валютного союзу, використовуються при викладанні дисциплін «Основи державних фінансів» та «Соціальна політика ЄС» в Університеті Матея Бела (довідка № 1645/01 від 16.10.2017 р.). Висновки та результати дослідження використані при розробці дисципліни «Глобалізація, регіоналізація та інституціоналізація світової економіки», яка викладається в Лодзькому університеті (довідка № 1196/02 від 04.05.2018 р.). Методологічні підходи до формування та розвитку регіональної валютної інтеграції за умов режимів валютних рад, доларизації і валютних союзів були використані при формуванні змістовного наповнення, розробці методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Валютно-курсова політика», «Міжнародна економіка», «Управління міжнародною конкурентоспроможністю», «Інтеграційна політика України», «Міжнародні стратегії економічного розвитку» у Тернопільському національному економічному університеті (довідка № 126-34/2202 від 27.10.2017 р.) та при реалізації кафедрою міжнародної економіки освітнього проекту «Інноваційні стратегії територіального розвитку країн Вишеградської четвірки: досвід для України» за фінансування Міжнародного Вишеградського фонду (номер гранта № V4EaP 61450002) (довідка № 126-34/2440 від 27.11.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею, в якій розроблено нові шляхи вирішення важливої наукової проблеми, що полягає у розробці теоретико-методологічних положень та прикладних підходів до дослідження регіональної валютної інтеграції. Теоретичні узагальнення, розробки, висновки, пропозиції та інші наукові результати, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані тільки ті положення та висновки, які є результатом особистої роботи автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційної роботи доповідалися і були схвалені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність і тенденції глобалізації» (Тернопіль, 2008 р.), «Міжнародний бізнес та менеджмент: проблеми та

перспективи в умовах глобалізації» (Тернопіль, 2008 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (Тернопіль, 2009 р.), «Формування нового світового економічного порядку» (Тернопіль, 2009 р.), «Аналіз криз та прийняття рішень в Україні» (Київ, 2009 р.), «Україна в системі міжнародної економіки» (Тернопіль, 2010 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (Тернопіль, 2010 р.), «Посткризовий розвиток світової економіки та Україна» (Тернопіль, 2012 р.), «Міжнародна економіка у XXI столітті» (Тернопіль, 2013 р.), «Економіка України в умовах глобалізації і регіоналізації» (Тернопіль, 2014 р.), «Україна в процесі імплементації угоди про асоціацію з ЄС» (Тернопіль, 2015 р.), «Развитието на Българската икономика – 25 години между очакванията и реалностите» (Свищов, 2015 р.), «Проблеми глобалізації та регіоналізації світової економіки» (Тернопіль, 2016 р.), «Напрями стійкого зростання у світовій економіці» (Тернопіль, 2017 р.), «Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи» (Одеса, 2017 р.), «Економіка і менеджмент 2017: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (Дніпро, 2017 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 48 наукових праць, у тому числі: 1 одноосібна монографія, 3 публікації у колективних монографіях, 25 статей – у наукових фахових виданнях (з яких 14 у виданнях, внесених до міжнародних науко метричних баз), 3 публікації – в періодичних наукових виданнях інших держав, 16 публікацій за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, переліку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 513 сторінок. Основний зміст викладено на 412 сторінках. Дисертаційна робота містить 52 таблиці, 99 рисунків (з них 4 таблиці і 4 рисунки займають окрему сторінку). Перелік використаних джерел із 597 найменувань розміщений на 56 сторінках. Робота містить 15 додатків на 45 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичний дискурс процесів регіональної валютної інтеграції**» систематизовано концептуальні підходи до формування глобалізованого світу крізь призму процесів регіональної інтеграції; розглянуто інтернаціоналізацію валюти як основу монетарної географії; запропоновано методологічну детермінацію системи регіональної валютної інтеграції. Структурно-логічна схема дослідження наведена на рис. 1.

Незважаючи на нетривалу історію, теорія регіональної економічної інтеграції характеризується великим доробком наукових досліджень. Доведено, що між різними науковими школами існують суттєві концептуальні розбіжності у поглядах на поняття «регіоналізм», «регіоналізація», «регіональна (економічна) інтеграція».

Починаючи з 1990-х рр. відносною нормою стало використання терміна «регіоналізм» для позначення цілеспрямованих зусиль уряду щодо реорганізації

взаємних відносин між державами в геополітичному просторі. Поняття «регіоналізація» визначено як більш стихійні процеси інтенсифікації чи редукції комерційних та соціальних трансакцій у певному географічному регіоні під впливом ринкових чинників. Концепцію регіональної економічної інтеграції розглянуто як одночасне поєднання висхідних ініціатив у рамках регіоналізації із низхідними стратегічними інституційними заходами, що уособлюють регіоналізм.

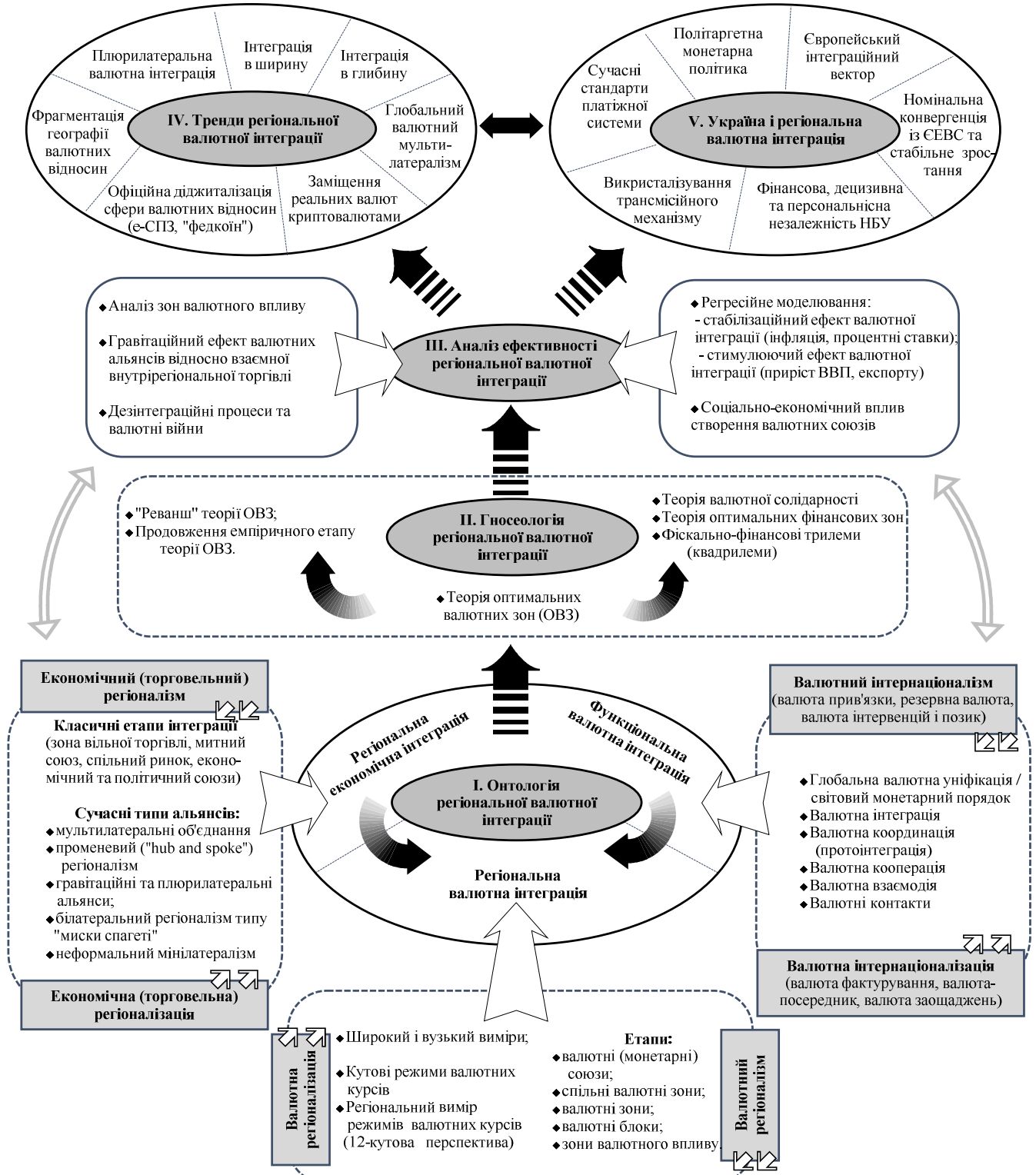

Рис. 1. Структурно-логічна схема дослідження

Типологія регіональних економічних організацій, запропонована Б. Балашем ще в 1961 р., значно випереджала свій час і до сьогодні вважається канонічною в академічній спільноті. Однак протягом останніх десятиліть виникають нові типи альянсів (в т. ч. валютних), котрі не відповідають класичній таксономії, зокрема мультилатеральні торговельні об'єднання, променевий або «hub and spoke» регіоналізм, гравітаційні та плюрилатеральні альянси, білатеральний регіоналізм типу «миски спагеті», неформальний мінілатералізм тощо.

Інституційні особливості регіональних економічних об'єднань є вагомим чинником, що детермінує просторовий каркас валютної інтеграції. При цьому в дослідженні враховано загальний характер глобальних процесів інтернаціоналізації валют. Розподіл функціоналу інтернаціоналізованої валюти на приватний та державний рівні дав можливість виокремити дві тенденції розвитку міжнародних валютних взаємин:

1) валютну інтернаціоналізацію як більш спонтанний процес виходу сфери використання валюти за географічні межі держави-емітента;

2) валютний інтернаціоналізм як цілеспрямовану діяльність державних та недержавних монетарних суб'єктів влади, направлену на регламентацію використання валюти в географічних межах певної держави чи групи держав.

За аналогією із регіоналізацією та регіоналізмом, валютну інтеграцію в дослідженні запропоновано розглядати як одночасне поєднання процесів валютної інтернаціоналізації та валютного інтернаціоналізму. Такий підхід дозволяє додати певної методологічної чіткості численним та часто взаємосуперечливим дослідженням з цієї тематики. При цьому враховано той факт, що термін «валютний інтернаціоналізм» активно використовувався на початку ХХ ст. для деномінації процесів становлення Латинського валютного союзу та як антипод валютного націоналізму.

У дослідженні розроблено цілісну методологію детермінації концепції валютної інтеграції, що відрізняється від традиційного ототожнення останньої винятково із функціонуванням валютних союзів. Зокрема, запропонована градація рівнів валютних відносин, згідно з якою валютна інтеграція є однією із вищих форм розвитку ланцюга «валютні контакти – взаємодія – кооперація – координація – інтеграція – глобальна валютна уніфікація» (рис. 2).

Введено поняття «валютна протоінтеграція», що не лише передбачає регулярну практику економічних суб'єктів щодо здійснення трансакцій з іноземною валютою та обмін інформацією відносно монетарних ініціатив, а й врахування інтересів контрагентів для мінімізації ризиків чи максимізації спільних вигод у сфері валютних відносин.

У роботі розмежовано терміни, котрі є семантично й онтологічно близькими до валютної інтеграції та часто розглядаються як синоніми: валютну інтеграцію (введення спільної валюти), валютно-курсову інтеграцію (жорстка взаємна чи одностороння фіксація курсу валют) та монетарну інтеграцію (гармонізація чи уніфікація грошово-кредитної політики держав-членів).

У дисертації запропоновано нові бачення категорій «територія (зона) валютного впливу», «валютний блок», «валютна зона» та «спільна валютна зона», таксономія відображена в табл. 1.

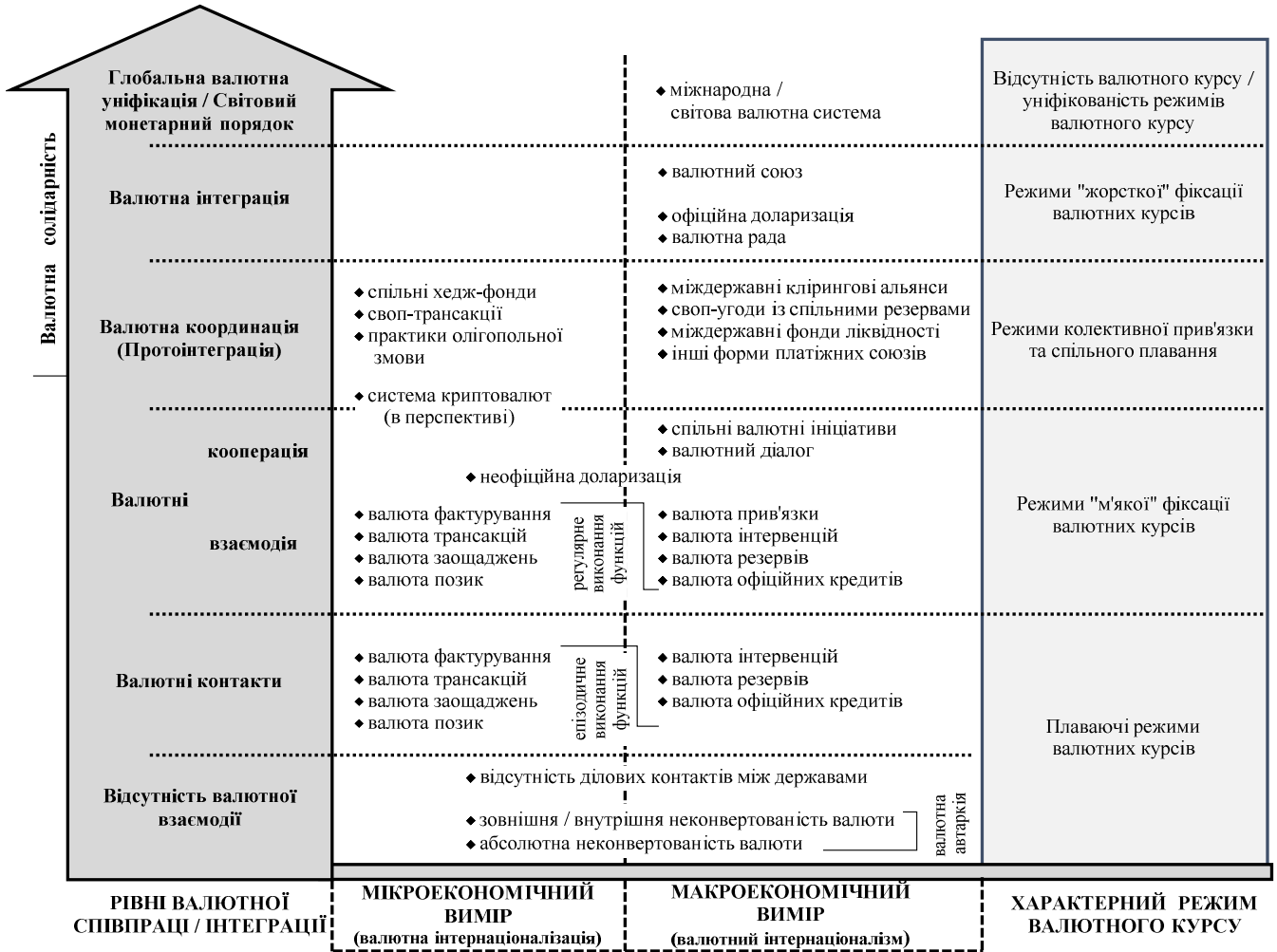

Рис 2. Рівні процесу валютної співпраці / інтеграції

Констатовано, що діалектика регіональної валютної інтеграції полягає в одночасному поєднанні двох процесів: валютної регіоналізації (історично сформованої практики використання національних та іноземних валют в окремому регіоні) та валютного регіоналізму (цілеспрямованої діяльності суб'єктів монетарної влади щодо формування регіональної монетарної політики).

Таблиця 1

Таксономія регіональних валютних об'єднань

	Виконання іноземною валютою частини функціоналу національної	М'яка прив'язка курсу валют до лідера	Жорстка прив'язка курсу валют до лідера	Одностороння уніфікація валют	Єдина ефективна валюта, гармонізація монетарної політики
Територія (зона) валютного впливу	+	+	+	+	+
Валютний блок		+	+	+	+
Валютна зона			+	+	+
Спільна валютна зона				+	+
Валютний союз					+

Регіональна валютна інтеграція у дисертації розглянута у двох значеннях: у вузькому трактуванні – як сукупність централізованих ініціатив та ринковоіндукованих економічних процесів, що направлені на формування чи розвиток валютних союзів (включаючи інструменти та заходи односторонньої валютної інтеграції, ціллю котрих є зближення та поступове приєднання до вже існуючих валютних союзів), та у широкому трактуванні – як сукупність процесів функціональної валютної інтеграції в певному географічному регіоні.

Зазначено, що у сучасних умовах регіональна валютна інтеграція фактично завжди супроводжується чи слідує за регіональною економічною інтеграцією. Причому загальноекономічна інтеграція може бути як фундаментом для подальшої валютної інтеграції (наприклад, у випадку ЄС), так і розвиватись постфактум чи паралельно відносно останньої (як в африканських валютних союзах). Враховуючи зазначену особливість, визнано правомірним розглядати регіональну валютну інтеграцію як одночасне поєднання функціонального виміру валютної інтеграції та регіональної економічної інтеграції. Такий підхід дозволив сформувати логіку теоретико-методологічного каркасу усього дослідження у вигляді сукупності концептуальних тріад: «регіоналізація – регіоналізм – регіональна інтеграція»; «валютна інтернаціоналізація – валютний інтернаціоналізм – валютна інтеграція» та «валютна регіоналізація – валютний регіоналізм – регіональна валютна інтеграція».

З інституційної точки зору регіональну валютну інтеграцію визначено як сукупність процесів офіційної валютної уніфікації (включаючи повну або паралельну доларизацію і формування валютних союзів) або безумовної нормативної регламентації фіксування курсу національної валюти до якоря (тобто формування валютних рад) в окремому географічному регіоні.

У другому розділі «**Методологічні засади інтеграційної орієнтації режимів валютного курсу**» розглянуто валютну інтеграцію в умовах режиму валютної ради; висвітлено засади односторонньої валютної інтеграції режимів доларизації; охарактеризовано валютні союзи як взаємну форму регіональної монетарної інтеграції; окреслено розвиток парадигми регіональної валютної інтеграції.

Важливим аспектом як функціональної, так і регіональної валютної інтеграції, є вибір режиму валютного курсу. В дисертації запропоновано класифікацію режимів валютних курсів відповідно до чотирьохвимірної системи координат, що включає: наявність / відсутність зовнішнього монетарного якоря; інституційну «жорсткість» (рівень внутрішніх зобов'язань); регіональний вимір співпраці; взаємність та багатосторонність валютних інтеграційних ініціатив. Відповідно до розглянутих координат сформовано 12-кутову перспективу режимів валютних курсів (рис. 3), що є логічним продовженням раніше запропонованих 2-х і 8-микутових перспектив.

У дослідженні розглянуто три основних типи режимів, які відповідають регіональній валютній інтеграції: валютний союз (колективне рішення двох і більше держав про використання спільної валюти), офіційна доларизація (одностороннє рішення держави про повне або часткове використання іноземної валюти паралельно із або замість вітчизняної валюти), валютна рада (жорстке

фіксування курсу національної валюти до іноземної, закріплене на законодавчому рівні та підкріплене значними резервами в іноземній валюті).

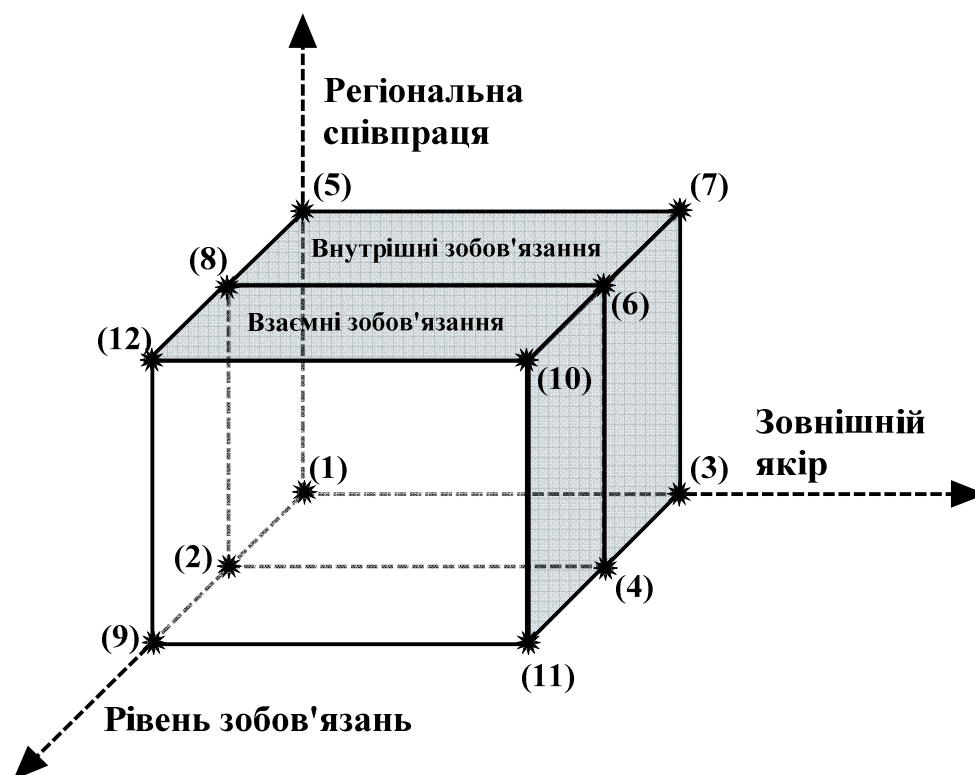

Рис. 3. Дванадцятикутова перспектива валютно-курсних режимів

Примітки: 1 – відсутність зовнішнього якоря, валютних зобов'язань і регіональної валютної співпраці; 2 – високий рівень інституційних зобов'язань, відсутність зовнішнього якоря та регіональної валютної співпраці; 3 – наявність зовнішнього якоря за відсутності жорстко закріплених зобов'язань; 4 – наявність зовнішнього інституційно закріпленого якоря в географічно-гетерогенних об'єднаннях; 5 – високий рівень регіональної співпраці за умов відсутності зовнішнього якоря та із низьким рівнем зобов'язань; 6 – наявність зовнішнього інституційно закріпленого якоря в географічно близьких об'єднаннях; 7 – регіональна співпраця на основі зовнішнього якоря за відсутності жорстких зобов'язань; 8 – високий рівень регіональної співпраці та внутрішніх зобов'язань за умов відсутності зовнішнього якоря; 9 – високий рівень взаємних зобов'язань без зовнішнього якоря та регіональної співпраці; 10 – наявність зовнішнього інституційно закріпленого якоря в географічно близьких державах на фундаменті взаємних регіональних домовленостей; 11 – використання зовнішнього якоря на взаємоузгоджених умовах географічно віддалених суб'єктів монетарної політики; 12 – інституційно закріплена регіональна валютна інтеграція без зовнішнього якоря.

Аргументовано, що режим валютного союзу апіорі передбачає регіональний аспект (принаймні в сучасних умовах наразі не створено жодного плюрилатерального валютного союзу), тоді як режими односторонньої інтеграції (формування валютних рад та офіційна доларизація) можуть мати різні регіональні прояви, зокрема:

1) аспект валютного регіоналізму у вузькому сенсі, який передбачає:

– застосування режиму жорсткої прив'язки чи валютної уніфікації для подальшої повноцінної інтеграції в існуючий валютний союз (використання валютної ради до європейських валют Болгарією, Боснією та Герцеговиною, Естонією та Литвою; доларизація Чорногорії та Косово);

– гравітаційну прив'язку/ уніфікацію на основі взаємних домовленостей без наміру вступити у валютний союз (ЄС та Андорра, Монако; ЄС та Данія; Швейцарія та Ліхтенштейн);

– колективну прив'язку до зовнішнього чи внутрішнього якоря (валютна рада до долара США Східнокарибського валютного союзу; взаємна доларизація до ранда Південно-Африканської Республіки Спільної валютної зони; м'яка прив'язка африканських союзів зон західноафриканського франка та центральноафриканського франка);

2) аспект валютного регіоналізму у широкому сенсі, який включає:

– мінілатеральні валютні альянси із використанням зовнішнього якоря (випадки валютних рад Гонконгу та Сінгапуру у «східноазійському доларовому стандарті»);

– променеві («hub and spoke») валютні альянси із прив'язкою до регіонального (в географічному сенсі) економічного лідера чи провідного партнера без колективних домовленостей (валютні ради та доларизація Панами, Еквадору, низки держав Карибського басейну та Океанії).

Виявлено, що регіональний аспект відсутній лише для двох випадків – валютна рада в Джибуті, доларизація в Зімбабве (до 2017 р.).

Найвищим рівнем валютної інтеграції вважається створення валютних (монетарних) союзів. Здебільшого економісти не розмежовують терміни «монетарний союз» та «валютний союз», проте у роботі доведено доцільність проведення межі між ними в більш спеціалізованих дослідженнях:

– валютний союз – це об'єднання, що ґрунтується на колективному рішенні використовувати єдину національну валюту (чи різні, але абсолютно взаємоконвертовані за фіксованим паритетом валюти) та інтегрувати базові засади валютної політики. Часто такі союзи мають яскраво вираженого лідера, монетарний суб'єкт якого детермінує валютну стратегію і політику об'єднання. Сучасними прикладами таких союзів можна назвати валютні альянси Сінгапуру та Брунею-Даруссаламу, ПАР із Есватіні та Лесото;

– монетарний союз – це валютний союз із глибшими процесами інтеграції не лише грошово-кредитної, а й загальноекономічної політик. Переважно такі альянси створюються із забезпеченням відносного паритету ролей усіх учасників об'єднання.

У табл. 2 здійснено порівняльний аналіз основних переваг (позначені «+») та недоліків (позначені «–») режимів валютного курсу, котрі асоціюються з валютною інтеграцією.

На основі аналізу основних типів валютно-курсних режимів, що асоціюються із валютною інтеграцією, доведено, що їх основною ціллю є забезпечення фінансової стабільності та операційної ефективності. Більшість переваг і недоліків альтернативних режимів є доволі схожими, відрізняючись лише інтенсивністю вияву. Так, режим валютної ради дає можливість зберегти власну грошову одиницю як символ національної ідентичності та більш оперативно і з меншими втратами змінити валютно-курсний режим у разі потреби. Проте, з іншого боку, цьому режиму характерний порівняно нижчий рівень фінансової інтеграції. Режим доларизації дозволяє з найменшими адміністративними витратами досягти значної фінансової стабільності, проте водночас призводить до

цілковитої залежності доларизованої держави від емітента якірної валюти. Валютний союз завдяки колективному процесу прийняття рішень дає змогу зменшити потенційні негативні ефекти від втрати інструменту монетарної політики, однак для досягнення максимальної ефективності вимагає значної конвергенції економік держав-учасниць (що відповідно може підвищити чутливість всього об'єднання до впливів системних шоків).

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика переваг і недоліків
альтернативних типів інтеграційних валютно-курсових режимів**

	Валютна рада	Доларизація	Валютний союз
Переваги:			
Зменшення трансакційних витрат	+	++	++
Зменшення витрат на хеджування ризиків валютно-курсової волатильності	++	++	++
Зростання взаємної торгівлі	+	+	+++
Інтенсифікація інтеграційних процесів на ринках капіталу Здешевлення кредитів	++	++	+++
Зменшення рівня інфляції	+++	+++	+++
Загальна довіра до фінансової системи	++	++	++
Збереження національної (валютної) ідентичності	+	-	+/-
Коллективне досягнення монетарних цілей	-	-	+
Організаційна простота	+	+++	-
Недоліки:			
Позбавлення інструментарію монетарної політики	--	---	--
Обмеження фіскальної політики	н/д	н/д	--
Можливе зростання безробіття	--	--	--
Погіршення встановленого мезорегіонального дисбалансу	-	-	--
Втрата доходів від сеньйоражу	+	--	+/-
Загальний стримувальний ефект на економіку	--	-	+/-
Вартість зміни валютного режиму	-	---	--

Доведено, що тривалий час теорія регіональної валютної інтеграції розвивалась у вузьких рамках моделі оптимальної валютної зони (ОВЗ), котра загалом намагається дати відповідь на обширне питання: яка оптимальна кількість валют може використовуватися в одному регіоні? Основоположні принципи теорії оптимальних валютних зон базуються на концепті «неблагословенної трійці» (або «трилеми») про неможливість одночасного досягнення абсолютної мобільності капіталу, стабільного валютного курсу та автономної грошово-кредитної політики. Систематизація сучасних посткризових гносеологічних підходів до процесів регіональної валютної інтеграції дозволила виокремити такі основні напрямки: теорію валютної солідарності, теорію оптимальних фінансових зон, концепції на основі фіскально-фінансових трилем (квадрилем), «реванш» теорії оптимальних валютних зон та продовження емпіричного етапу останньої (рис. 4).

Рис. 4. Еволюція мейнстриму теорії регіональної валютної інтеграції

Обґрунтовано, що теорії оптимальних валютних зон здебільшого акцентують увагу на позитивних ефектах від валютної інтеграції, тоді як формування та управління валютним союзом – це переважно нормативний процес.

У третьому розділі «Розвиток регіональної валютної інтеграції в умовах трансформації геомонетарного простору» проаналізовано ретроспективні та сучасні форми валютної інтеграції; здійснено оцінювання економічної ефективності регіональних валютних об'єднань; виявлено соціально-економічні ефекти функціонування Європейського економічного та валютного союзу.

Акцентовано, що режими валютної ради тривалий час були доволі популярними серед країн, що розвиваються, особливо серед постколоніальних володінь, які формували самостійну грошово-кредитну систему. Піку популярності валютні ради досягли у 1940–1960-х рр., коли їх кількість перевищувала 50. Нині лише 11 держав та 2 залежні території впровадили режим валютної ради. Це переважно малі економіки із сумарним населенням, що ледь перевищує 20 млн. осіб (найбільшими адептами є Гонконг, Болгарія та Боснія і Герцеговина).

На момент проведення дослідження повністю доларизованими можна вважати 37 держав і територій із загальною чисельністю населення менше 50 млн. осіб та незначним впливом на глобальну економіку. Найбільшими доларизованими державами є Еквадор, Сальвадор, Зімбабве (до 2017 р.) та невизнана Україною держава Косово.

Іншим варіантом офіційної доларизації є створення бі- чи полівалютної системи, за якої національна валюта знаходиться в офіційному обігу паралельно з однією чи декількома іноземними валютами. Як і у випадку офіційної доларизації, системи паралельних валют характерні для невеликих держав та залежних територій (сумарна чисельність населення не досягає 6 млн. осіб). Цікавими є випадки Лесото та Есватіні, які єдині серед усіх доларизованих держав отримують

доходи у вигляді сеньйоражу за використання в обігу ранда Південно-Африканської Республіки.

У роботі виокремлено 4 монетарні та 3 винятково валютні союзи (до них не включені валютні об'єднання із мікродержавами чи територіями-сателітами, в яких функції монетарного суб'єкта передані емітенту якірної валюти чи валюти-субститута). Зазначено, що більшість валютних союзів не обмежується винятково рамками регіональної валютної інтеграції, розширюючи гармонізацію також взаємних торговельних та фінансових відносин. Частина валютних союзів є прикладами інтенсифікації інтеграційних процесів у рамках існуючих загальноекономічних об'єднань (рис. 5).

В теоретичній частині роботи висунуто гіпотезу про те, що імплементація режимів валютної інтеграції сприяє досягненню цінової та макрофінансової стабільності, однак при цьому здійснюється стримувальний ефект на економічний поступ. В емпіричній частині дослідження на основі 4614 статистичних спостережень зроблено висновок, що незалежно від типу інтеграції середні значення та діапазон відхилень темпів приросту споживчих цін виявились у понад 2 рази нижчими від показників за умов фіксованого чи плаваючого курсів. Для більш формального оцінювання взаємозалежності між рівнем інфляції та валютною інтеграцією використано регресійне моделювання на основі низки фіктивних *Dummy*-змінних.

Усі сформовані регресійні рівняння виявились адекватними – значущість $p(F)$ в трьох випадках прямує до або дорівнює нулю, що практично повністю відкидає ймовірність нульової гіпотези. Рівень стандартної помилки *SE* також знаходиться в допустимих межах (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз взаємозалежності між рівнем інфляції та валютною інтеграцією

$\pi = \alpha_0 + \alpha_1 D_{INT} + \varepsilon$			$\pi = \alpha_0 + \alpha_1 D_{CU} + \alpha_2 D_{DOL} + \alpha_3 D_{CB} + \varepsilon$			$\pi = \alpha_0 + \alpha_1 D_{INT} + \alpha_2 D_{FIX} + \varepsilon$			
	α	<i>t</i> -Stat		α	<i>t</i> -Stat		α	<i>t</i> -Stat	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Intercept	0,078***	47,4	Intercept	0,077***	47,6	Intercept	0,075***	32,7	
D_{INT}	-0,046***	-14,9	D_{CU}	-0,043***	-12,0	D_{INT}	-0,045***	-14,4	
R^2		0,05	D_{DOL}	-0,045***	-6,6	D_{FIX}	0,005*	1,7	
<i>SE</i>		0,09	D_{CB}	-0,023***	-4,0	R^2		0,05	
Nobs		4265	R^2		0,05	<i>SE</i>		0,09	
			<i>SE</i>		0,09	Nobs		4265	
			Nobs		4265				

Примітки: *, **, *** позначають рівні значущості 90, 95 і 99% відповідно;

Nobs – обсяг вибірки; *SE* – стандартна помилка; R^2 – коефіцієнт детермінації;

Intercept – коефіцієнт α_0 ;

π – скалярний рівень інфляції;

D_{Int} – фіктивна змінна для позначення валютної інтеграції;

D_{CU} – фіктивна змінна для валютного союзу;

D_{DOL} – фіктивна змінна для доларизації;

D_{CB} – фіктивна змінна для валютної ради;

D_{FIX} – фіктивна змінна для режиму фіксованого валютного курсу.

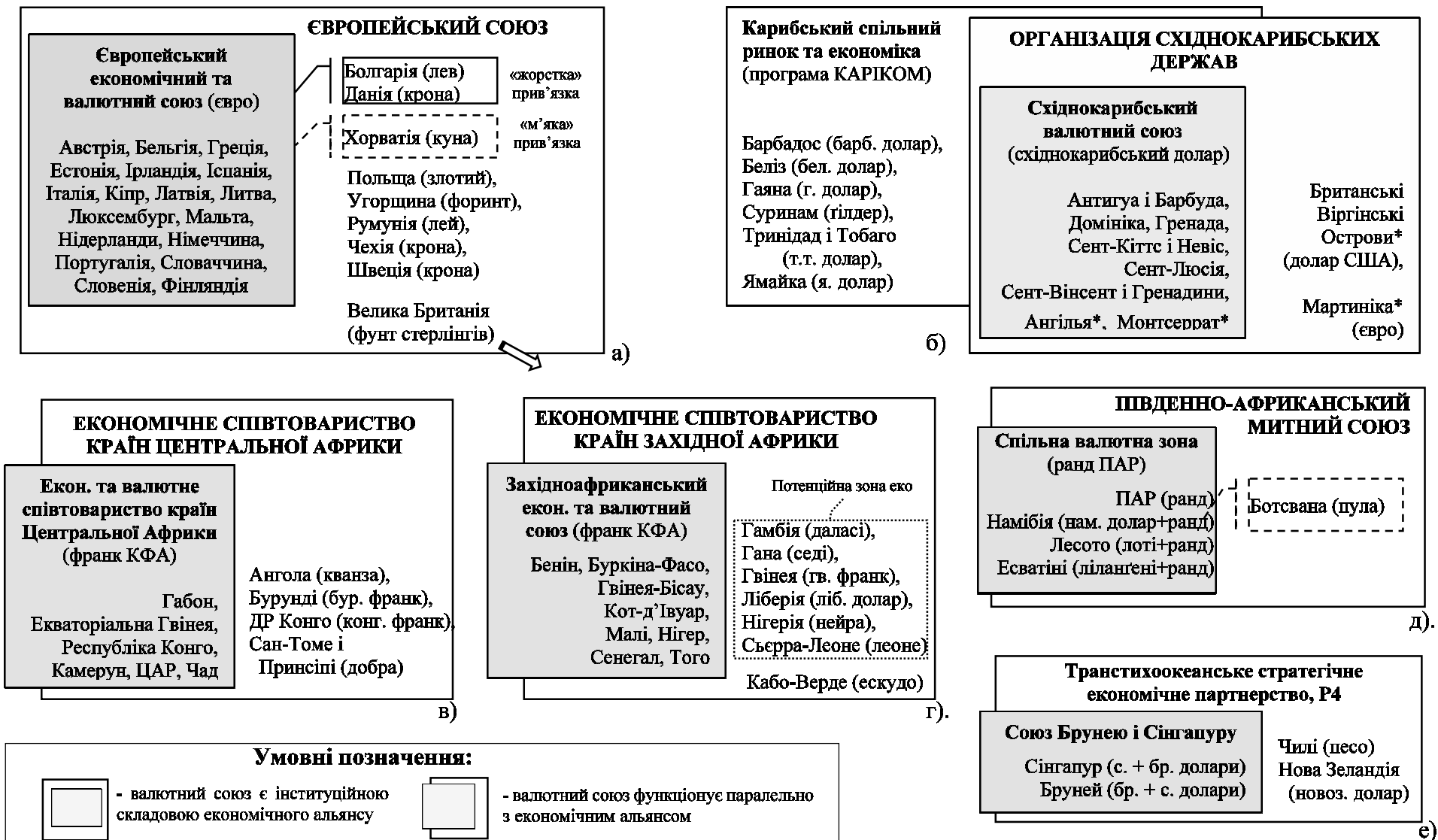

Рис. 5. Діаграми Ейлера для співвідношення валютних союзів та загальноекономічних альянсів

Інтерпретація результатів моделей є такою: рівень інфляції в умовах валютної інтеграції з високою ймовірністю буде нижчим на 4,6 процентного пункту від рівня інфляції за умов режимів традиційних фіксованих і плаваючих курсів. Однак факт валютної інтеграції не може вважатись єдиним чинником, що визначає рівень інфляції, і використовуватись для прогнозних цілей (оскільки коефіцієнти детермінації R^2 виявились дуже низькими).

Сформовано регресійні моделі, котрі демонструють взаємозалежності між іншими чинниками, що детермінують інфляцію (табл. 4). Ефект валютної інтеграції при цьому виявився, хоч і статистично значущим, однак маловпливовим (валютна інтеграція призводить до зменшення інфляції на 1,5 відсоткового пункту).

$$\pi = \alpha_0 + \alpha_1 D_{INT} + \alpha_2 \Delta Y + \alpha_3 \Delta M + \alpha_4 \log C + \alpha_5 O + \varepsilon, \quad (1)$$

де ΔY – приріст реального ВВП, за даними Світового банку (код індикатора: NY.GDP.MKTP.KD.ZG), взятий з лагом 1 рік;

ΔM – скалярний приріст грошової маси (а саме «широких» грошей);

$\log C$ – логарифм відношення ВВП на душу населення держави в n -му році до відповідного показника США в 1991 р.;

O – рівень відкритості економік, розрахований як відношення вартості імпорту товарів та послуг до ВВП.

Таблиця 4

Аналіз впливу валютної інтеграції на темпи інфляції

	α	t -Stat
Intercept	0,025***	7,6
D_{INT}	-0,015***	-4,3
ΔY	-0,004***	-11,7
ΔM	0,364***	29,6
$\log C$	-0,010***	-10,8
O	-0,0001*	-1,9
Нормований R^2		0,42
$SE/(\pi_{max} - \pi_{min})$		0,06
Nobs		2083

Примітки: *, **, *** позначають рівні значущості 90, 95 і 99% відповідно;

Nobs – обсяг вибірки; SE – стандартна помилка; R^2 – коефіцієнт детермінації;

Intercept – коефіцієнт α_0 ; D_{INT} , ΔY , ΔM , $\log C$, O – змінні, наведені в моделі 1.

Джерело: розраховано автором.

У роботі здійснено також регресійне моделювання залежності темпів приросту ВВП від режиму валютного курсу та низки інших чинників (табл. 5). Виявлено статистично значущий обернено пропорційний зв'язок між участю у валютному альянсі та темпом приросту ВВП (тобто участь у процесах валютної інтеграції ймовірно спричиняє зменшення темпів приросту ВВП на 1,2 відсоткового пункту). Серед інших факторів найбільш тісний зв'язок приросту

ВВП було виявлено із рівнем інфляції, приростами населення, експорту та грошової маси. Однак в обох випадках прогнозна цінність моделей є не надто високою, оскільки R^2 виявився нижчим 0,5 (схожа точність результатів спостерігається також у працях інших дослідників за цим напрямком).

$$\Delta Y = \alpha_0 + \alpha_1 D_{INT} + \alpha_2 \pi + \alpha_3 \Delta M + \alpha_4 FDI + \alpha_5 \log C + \alpha_6 O + \alpha_7 \Delta EXP + \alpha_8 TAX + \alpha_9 EDU + \alpha_{10} \Delta POP + \varepsilon \quad (2)$$

де ΔY – приріст реального ВВП;

FDI – відношення обсягу прямих іноземних інвестицій до ВВП;

ΔEXP – приріст експорту товарів і послуг;

TAX – відношення надходжень від оподаткування до ВВП;

EDU – освітній індекс, що розраховується ПРООН як агрегат середньоарифметичної фактичної тривалості навчання та очікуваної тривалості навчання;

ΔPOP – приріст населення.

Таблиця 5

Аналіз впливу валютної інтеграції на темпи приросту ВВП

	α	t -Stat
Intercept	0,016	2,5
D_{INT}	-0,012***	-6,0
π	-0,157***	-13,9
ΔM	0,100***	12,5
FDI	-0,001	-0,3
$\log C$	-0,003***	-3,3
O	0,019***	6,2
ΔEXP	0,108***	18,7
TAX	-0,004	-0,5
EDU	-0,003	-0,4
ΔPOP	0,425***	7,8
Нормований R^2		0,29
$SE/(\Delta Y_{max} - \Delta Y_{min})$		0,07
Nobs		2284

Примітки: *, **, *** позначають рівні значущості 90, 95 і 99% відповідно;

Nobs – обсяг вибірки; SE – стандартна помилка; R^2 – коефіцієнт детермінації; Intercept – коефіцієнт α_0 ; D_{INT} , π , ΔM , FDI , $\log C$, O , ΔEXP , TAX , EDU , ΔPOP – змінні, наведені в моделі 2.

В роботі запропоновано вдосконалений методологічний апарат аналізу ефективності валютної інтеграції, в результаті застосування якого підтверджено гіпотезу про те, що різні режими валютної інтеграції переважно супроводжуються нижчими темпами інфляції та приросту грошової маси, а також нижчими реальними процентними ставками, що компенсується, однак, менш інтенсивними темпами приросту ВВП та експорту.

У четвертому розділі «Тенденції функціонування регіональних валютних угруповань» досліджено специфіку формування зон валютного впливу в умовах

глобальних викликів; виявлено тренди регіоналізації та регіоналізму на монетарній мапі світу; проаналізовано перебіг процесів валютної дезінтеграції та валютних війн у світовому геомонетарному просторі.

Акцентовано, що при дослідженні регіонального виміру валютної інтеграції більш важливим є не стільки аспект взаємності процесу, скільки характер загально-економічних відносин у рамках структури. Виділено три типи валютних об'єднань відповідно до специфіки взаємин між їх членами:

– променеві (спільні) валютні зони (англ. «hub and spoke») – утворення, що формуються навколо одного центрального емітента якірної валюти («хаба») та декількох переважно дрібних сателітів («промені» чи «спиці»), котрі пов'язані із «хабом» не лише спільною валютою (чи жорсткою курсовою прив'язкою у випадку променевих валютних зон), а й де-факто економічною залежністю; відносини ж «промінь»–«промінь» переважно вирізняються спорадичністю та низькою інтенсивністю, хоча формально можуть бути інституційно організованими за ініціативи «хаба» (наприклад, зона французького тихоокеанського франка);

– класичні багатосторонні монетарні союзи, які є певною мірою антиподом променевих структур і вирізняються мультицентричністю як прийняття рішень, так і відносно більшою збалансованістю економічних потоків між його членами. В сьогоденних умовах такі валютні альянси, на відміну від променевих, завжди характеризуються високим рівнем географічної концентрації, формуючи валютні регіони;

– ідіосинкратичні (спільні) валютні зони, до яких віднесено усі типи монетарних структур, котрі не підпадають під критерії перших двох груп. Серед них виокремлено: валютні союзи із яскраво вираженим економічним і монетарним центром (Спільна валютна зона ранда ПАР, Валютний союз Брунею та Сінгапуру); локальні валютні осередки мікродержав та територій із їх де-факто метрополіями (Франція – Монако; Іспанія – Андорра; Італія – Сан-Марино – Ватикан; Швейцарія – Ліхтенштейн; Данія – Фарерські Острови – Гренландія; Норвегія – Шпіцберген); валютні структури із територіями з невизнаним статусом, у т. ч. окуповані території (Туреччина – Північний Кіпр; Марокко – Західна Сахара; Росія – Абхазія – Осетія – тимчасово окуповані території України).

Констатовано, що історичний досвід демонструє періодичний характер домінування валют на міжнародній арені, причому епохи глобального лідерства є доволі тривалими і охоплюють в середньому одне століття. Запропонований алгоритм виявлення територій (зон) валютного впливу світових якірних валют, основою якого є детермінація типу режиму валютного курсу: для кожного із потенційних якорів визначається ковзна середня за один рік відповідно до помісячних даних двосторонніх курсів валют. Окрім валюти прив'язки, алгоритм враховує також, з допомогою яких валют здійснюються фактурування торгівлі, деномінація зовнішньої заборгованості, композиція валютних резервів. Результати аналізу вказують на домінування долара США, котрий, окрім того, що є якорем для 62% із 195 досліджуваних держав, також «відповідає» за близько дві третини світових валютних резервів та зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються. Візуально сучасну глобальну мапу валютних якорів (за станом на 2016 р.) можна простежити на рис. 6.

Принциповим моментом, що детермінує засади створення регіональних валютних об'єднань, є прояв так званого «парадоксу різноманіття»: чим більш диверсифікованими є учасники валютного союзу, тим більшою є потенційна економічна вигода від їх інтеграції. Однак водночас зростає політична складність створення та стабільного функціонування такого об'єднання. Для цілей відображення гомогенності та гетерогенності географічних регіонів використано кластерний аналіз із подальшим дослідженням процесів валютних регіоналізації та регіоналізму.

З метою проведення кластерного аналізу здійснено групування держав відповідно до низки індикаторів: темпу інфляції, номінальної облікової ставки, співвідношення валового урядового боргу до ВВП, співвідношення бюджетного дефіциту до ВВП.

Як основа для розподілу географічних регіонів був використаний Стандарт М49 Організації Об'єднаних Націй із певними укрупненнями та незначними модифікаціями відповідно до сучасних геополітичних реалій. Кластерний аналіз здійснювався в рамках дев'яти регіонів: Північної Америки; Центральної Америки та Карибів; Південної Америки; Північної Африки та Західної Азії; Африки на південь від Сахари; Європи; Східної Європи та Центральної Азії (умовно пост-СРСР); Східної, Південно-Східної та Південної Азії; Океанії.

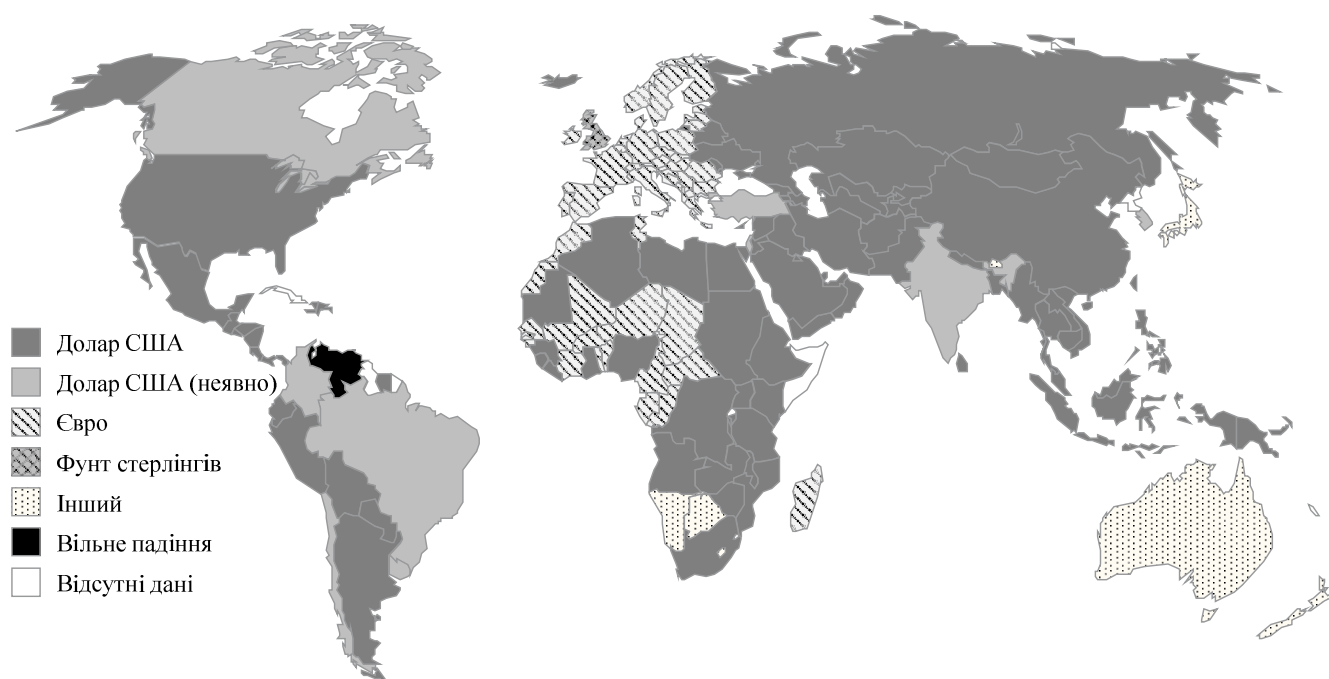

Рис. 6. Глобальна мапа валютних якорів у 2016 р.

Враховуючи геополітичні чинники, Україну (а також Грузію та Молдову) досліджено почергово в двох регіонах, котрі можна умовно назвати «Європа» та «пост-СРСР». Як продемонстрували результати аналізу, Україна знаходиться дещо осторонь основної групи держав у європейському регіоні, а найближчими до неї державами за сумарним ефектом показників слід вважати Туреччину та Молдову. Проведений кластерний аналіз для пострадянських держав (не включаючи Естонію, Латвію та Литву) виявив загалом середній рівень номінальної конвергенції – усі

держави, окрім Білорусі, характеризуються евклідовою відстанню, що лиш незначно перевищує 30 із виділенням декількох дрібних субкластерних груп. Визначено, що за обраними критеріями номінальної конвергенції евклідова відстань України та Росії чи Казахстану не є меншою, ніж аналогічний показник відносно більшості держав-членів ЄВЕС (рис. 7).

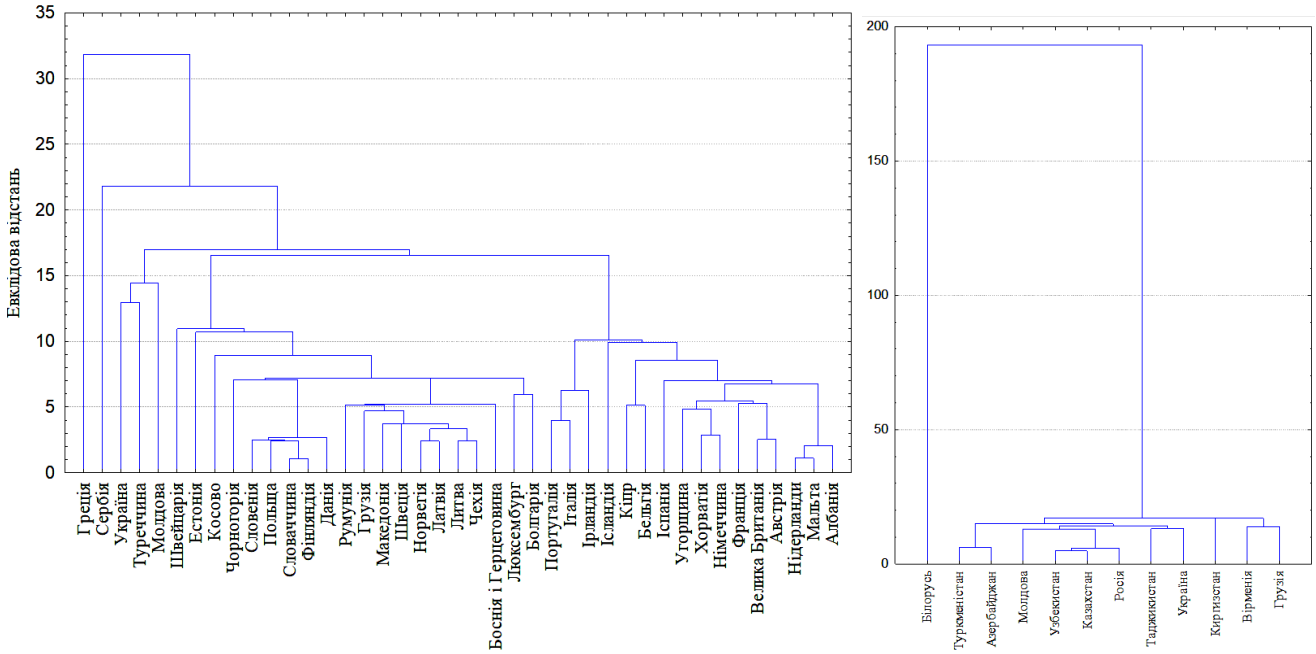

Рис. 7. Кластерний аналіз європейського та пострадянських регіонів

З метою оцінювання ефективності валютної інтеграції для розвитку внутрірегіональних торговельних потоків використано гравітаційне моделювання:

$$\ln BT_{od} = \alpha_0 + \alpha_1 CU + \alpha_2 \ln(Y_o Y_d) + \alpha_3 \ln Dist_{od} + \alpha_4 Comlang_{od} + \alpha_5 Contig_{od} + \varepsilon \quad (3)$$

де BT_{od} – реальна білатеральна торгівля між державами o та d ;

$Y_o Y_d$ – сумарний реальний ВВП держав o та d ;

$Dist_{od}$ – зважена відстань між державами;

CU – фіктивна змінна, що дорівнює 1, в разі використання державами o та d спільної валюти (чи жорсткої прив'язки курсу через режим валютної ради);

$Comlang$ – фіктивна змінна, що дорівнює 1, якщо у держав o та d спільна офіційна мова;

$Contig$ – фіктивна змінна, що дорівнює 1, якщо держави o та d розділяє спільний кордон.

Для оцінювання гравітаційних моделей були обрані показники за період із 1991 р. по 2015 р. за даними дослідницького центру СЕРП та авторською детермінацією фіктивних змінних, що відображають регіональну валютну інтеграцію (загалом було опрацьовано вибірку із 105 709-ти спостережень). Результати аналізу ефективності інтеграційних та протоінтеграційних валютних об'єднань наведені в табл. 6.

Застосована гравітаційна модель продемонструвала доволі високий рівень достовірності для Південної Америки, Європи, Південної та Східної Азії (R^2 для них становив 0,71; 0,63 та 0,54 відповідно). Для решти регіонів характерний доволі низький рівень гравітаційного тяжіння взаємних торговельних потоків держав, що

може свідчити як про позарегіональну орієнтацію експортно-імпортних відносин, так і про низьку частку торгівлі у загальних обсягах ВВП (наприклад, домінування надходжень від туризму). Серед валютних альянсів найбільш ефективними в аспекті інтенсифікації внутрішньої торгівлі виявились валютні інтеграційні та протоінтеграційні об'єднання Південної Америки (зокрема α_1 для Платіжної система локальних валют SML становив 4,067), Азії (0,947) та Європи (0,753). Поміж африканських валютних союзів регулярний приріст взаємної торгівлі спостерігався лише у Західно-Африканському економічному і валютному союзі, решта ж характеризувалась зворотною залежністю.

Таблиця 6

Вплив валютної інтеграції на внутрішньорегіональні торговельні потоки в розрізі географічних регіонів

$\alpha_n /$ характеристики моделі	Географічний регіон					
	Центральна Америка та Кариби	Південна Америка	Африка на південь від Сахари	Північна Африка та Західна Азія	Південна, Південно- Східна, Східна Азія	Європа
Intercept	-3.443***	-38,182***	-21,77***	-9,709***	-30,824***	-9,97***
CU	-0,408***	FLAR= 0,266* SML=4,067***	UEMOA= 2,408*** CEMAC= -1,065*** CMA= -13,993***	-0,114*	0,947***	0,753***
$Y_o Y_d$	1,441***	2,458***	2,034***	1,571***	2,461***	1,851***
$Dist_{od}$	-2,822***	-1,548***	-2,344***	-2,154***	-2,292***	-2,910***
$Comlang$	3,417***	5,530**	1,956***	2,503***	2,222***	0,323***
$Contig$	0,211	1,120***	3,059***	-0,758***	-0,534***	-0,144***
Нормований R^2	0,33	0,71	0,33	0,19	0,54	0,63
SE	4,7	3,0	5,07	4,1	4,47	2,70
Nobs	11 363	3 143	39 416	5 180	12 610	33 997

Примітки: *, **, *** позначають рівні значущості 90, 95 і 99% відповідно; Nobs – обсяг вибірки; SE – стандартна помилка; R^2 – коефіцієнт детермінації; Intercept – коефіцієнт α_0 ; CU , $Y_o Y_d$, $Dist_{od}$, $Comlang$, $Contig$ – змінні, наведені в моделі. FLAR – Латиноамериканський резервний фонд, SML – Платіжна система локальних валют, UEMOA – Західно-Африканський економічний і валютний союз, CEMAC – Економічна та валютна співдружність Центральної Африки, CMA – Спільна валютна зона.

Акцентовано, що, незважаючи на загалом позитивні результати інтеграційних процесів у валютній сфері, у світовій економіці доволі часто також виникають валютні війни. Історія світової валютної системи вказує на те, що валютні війни проходять на фоні глибоких економічних криз за участі багатьох країн, а головним інструментом протистояння є масова девальвація національних валют. У сучасній валютній війні сформувалися три основні лінії «фронту»: доларо-юанська арена, яка простягається через Тихий океан; арена долара і євро – через Атлантичний океан та арена євро і юаня – на євразійській території. Сьогодні участь у валютних війнах не обмежується національними емітентами валют і їх центральними банками. До них залучені також глобальні інститути, такі як МВФ, Світовий банк, Банк міжнародних розрахунків, ООН, приватні юридичні особи (хеджеві фонди, глобальні корпорації, приватні офіси найбагатших громадян та ін). Кожна нова валютна війна характеризується зростанням кількості учасників, посиленням

інтенсивності їх дій, а також розширенням спектру інструментів, які використовуються у боротьбі. Мотивація щодо використання конкурентної девальвації у кожній країні власна: боротьба із спекуляцією чи дестабілізуючою волатильністю курсу національної валюти; наявність переоціненої валюти, що потребує корекції з боку центробанків; застосування валюти як єдиного засобу стимулювання, коли всі альтернативні варіанти вже вичерпані; захисна реакція на економічну агресію інших країн. Однак девальвація валюти як шлях до збільшення експорту може призвести до більш високих витрат на споживання, конкурентних девальвацій інших країн, збільшення тарифів, введення ембарго та в підсумку спричинити світову рецесію та фрагментацію регіональних інтеграційних об'єднань.

У п'ятому розділі «**Стратегічні орієнтири розвитку регіональної валютної інтеграції України**» розкрито стратегічні аспекти розвитку регіональної валютної інтеграції в сучасному світі; виявлено можливості адаптації досвіду валютної інтеграції держав Східної Європи у контексті євроінтеграційних прагнень України; розроблено модель інтеграції України у європейський валютний простір.

У дисертації виокремлено п'ять сценаріїв розвитку географії глобальних та регіональних монетарних відносин, а саме:

- інтеграція в ширину – укрупнення існуючих та формування нових регіональних валютних альянсів, що в перспективі приведе до становлення декількох потужних і конкуруючих між собою таборів держав (здебільшого за континентальним принципом розподілу) на основі спільної ефективної валюти (при цьому номінальна форма валют об'єднань може бути відмінною, однак спостерігатиметься жорстка прив'язка курсів валют до обмеженої кількості якорів за типом «долар США – Східнокарибський валютний союз» чи «євро – зона КФА»);

- інтеграція в глибину – функціональне ускладнення існуючих валютних альянсів (фіскально-фінансова складова ЄЕВС, торговельний аспект африканських валютних альянсів);

- глобальний валютний мультилатералізм (із крайнім випадком – валютною уніфікацією) через посилення ролі МВФ, реорганізацію механізму функціонування СПЗ чи посилення офіційної діджиталізації сфери валютних відносин;

- поступове заміщення реальних валют криптовалютами на основі конкуренції між останніми за розподіл сфер впливу (як географічних, так і функціональних);

- посилення фрагментації географії валютних відносин із розпадом існуючих регіональних економічних та валютних блоків (за аналогією із Брекзітом чи перманентною загрозою Грекзіту чи Полекзіту) та втратою географічного каркасу валютної інтеграції – натомість валютні об'єднання набуватимуть плюрилатерального нерегіонального характеру.

Обґрунтовано, що в посткризовому світі процеси регіональної валютної (прото-)інтеграції продовжуються на трьох рівнях: створення регіональних об'єднань, що пропонують механізм взаємного розподілу ліквідності (пули ліквідності); впровадження регіональних платіжних систем; макроекономічна координація в рамках класичних валютних союзів.

У роботі обґрунтовано альтернативний до регіоналізму напрямок валютної інтеграції – глобальну монетарну уніфікацію (валютний мультилатералізм), за якого весь світ стає єдиним валютним регіоном. Найбільш вірогідною визначено модель «витіснення реального монетарного простору віртуальним» через запровадження е-СПЗ чи «федкоїну» – глобальної офіційної криптовалюти на основі технології «блокчейн» чи «блокнет».

Досліджено доцільність імплементації декількох варіантів валютної інтеграції України. Зокрема, зазначено, що введення режиму валютної ради в Україні потенційно могло б виявитись ефективним насамперед для забезпечення фінансової дисципліни та деполітизації монетарних акторів в умовах слабких вітчизняних інститутів. Враховуючи необхідність значного рівня іноземних валютних резервів за умов режиму валютної ради, було виявлено, що за станом на кінець 2017 р. обсягу вітчизняних резервів в іноземній валюті було достатньо для забезпечення 100%-го покриття грошової бази за курсом 20–21 грн./дол. США (за курсом 27 грн. за дол. США іноземними резервами забезпечено 135% від грошової бази). Однак зазначено, що ризики, котрі пов'язані з імплементацією режиму валютної ради у великій державі, значно перевищують потенційні вигоди від стабілізації.

Можливість офіційної доларизації в Україні розглянуто лише в теоретичній площині, враховуючи її надзвичайно низьку ймовірність насамперед з політичних причин. Україна не може скористатись прецедентом Чорногорії чи Косово, котрі в односторонньому порядку ввели євро, не будучи членами ЄС та не відповідаючи Маастрихтським критеріям (хоча офіційна позиція щодо євроізації передбачає нейтральне ставлення). Відповідно єдиним потенційним варіантом є використання долара США як якірної валюти. Констатовано, що наразі роль валюти США в Україні доволі висока. Реальні масштаби неофіційного заміщення валюти та активів оцінити складно, однак можна стверджувати, що гривня де-факто не виконує функцію міри вартості та засобу обігу при здійсненні значних покупок (наприклад, нерухомості чи автомобілів), а також функцію нагромадження в приватному позабанківському середовищі. За даними НБУ, протягом останнього десятиліття 40–50% загальних банківських активів формувалось на основі іноземної валюти. Одним із недоліків доларизації часто називають відсутність надходжень від сеньйоражу. Результати розрахунку демонструють, що в 2016 р. Україна отримала понад 22 млрд. грн. доходів від сеньйоражу, однак у відсотковому співвідношенні до ВВП середньорічна частка сеньйоражу є доволі помірною (1,04% ВВП). За умов доларизації варто врахувати також необхідність одноразового викупу всієї гривневої грошової маси, що перебуває в обігу за межами НБУ.

Наголошено, що, розглядаючи можливість входження в існуючий чи створення нового регіонального валютного союзу, необхідно враховувати, що для України сьогодні потенційно доступна єдина альтернатива – Європейський економічний та валютний союз. Сучасні геополітичні реалії не залишають опцій для створення економічного та валютного об'єднання з членами Євразійського економічного союзу. Економічна чи політична взаємовигода є сумнівною із рештою позаблокових сусідів: Грузією, Туреччиною, Молдовою. Перспектива

членства в ЄС, без якого неможливе приєднання до валютного альянсу, є надто віддаленою при збереженні поточних темпів економічного поступу. Зазначено, що прогрес досягнення Україною номінальної конвергенції з державами ЄВВС, формалізованої Маастрихтськими критеріями, спостерігається наразі лише щодо дефіциту державного бюджету, який, проте, нівелюється суттєвим зростанням суверенної заборгованості держави.

Запропоновано модель зближення України з Європейським економічним та валютним союзом, котра передбачає досягнення таких цілей (рис. 8): поступова гармонізація законодавства з нормативними засадами функціонування Європейської системи центральних банків із послідовним закріпленням за НБУ лише функції забезпечення цінової стабільності; фінансова, децизивна та персональнісна незалежність Національного банку України від уряду; досягнення стабільного економічного зростання, що з часом виявлятиметься у досягненні номінальної конвергенції відповідно до Маастрихтських критеріїв; викристалізування трансмісійного механізму монетарної політики НБУ; відновлення і модернізація фінансово-банківської системи України; прийняття сучасних стандартів платіжної системи; врегулювання зовнішньополітичних суперечностей.

Рис. 8. Поліструктурна комплементарна модель європейської валютної інтеграції України

Наголошено, що окреслені заходи будуть доцільними навіть за умови, якщо валютної інтеграції в найближчій перспективі так і не буде досягнуто, та сприятимуть валютній співпраці з ЄВС. Потенційними перевагами валютної співпраці України з державами ЄС можуть бути такі: зниження тотальної залежності грошового обігу від долара США; удосконалення валютної структури міжнародних резервів НБУ та зовнішніх запозичень; розвиток кредитного співробітництва з ЄС; підвищення ліквідності ринку європейської валюти в Україні; запровадження прямих котирувань євро до гривні.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і запропоноване нове концептуальне вирішення важливої наукової проблеми, що виявляється у розробці теоретико-методологічних положень та науково-методологічних підходів до дослідження регіональної валютної інтеграції, розкриття умов та факторів формування і функціонування інтеграційних угруповань та обґрунтуванні стратегічних орієнтирів інтеграції України з Європейським економічним і валютним союзом. Результати досліджень дозволили сформулювати низку концептуальних, теоретико-методологічних і науково-практичних висновків, спрямованих на вирішення завдань дисертації відповідно до визначеної мети.

1. Регіональна економічна інтеграція є одночасним поєднанням стихійних процесів інтенсифікації чи редукції комерційних та соціальних трансакцій у певному географічному регіоні під впливом ринкових чинників (регіоналізації) із низхідними стратегічними інституційними заходами суб'єктів формальної та неформальної влади щодо реорганізації взаємних відносин між державами в геополітичному просторі (регіоналізму). Доведено, що паралельно із класичними функціонує група сучасних типів регіональних інтеграційних організацій: мультилатеральні, променеві («hub and spoke»), плюрилатеральні, гравітаційні, білатеральні регіональні та мінілатеральні.

2. Валютна інтернаціоналізація разом із регіональною економічною інтеграцією є важливими чинниками детермінації контурів монетарної мапи світу. Розмежування функціоналу валютної інтернаціоналізації на приватний та державний рівні дозволяє повторно ввести в широкий обіг термін «валютний інтернаціоналізм» у переосмисленому трактуванні (як цілеспрямованої діяльності державних та недержавних монетарних суб'єктів влади, спрямованої на регламентацію використання валюти в географічних межах певної держави чи групи держав).

3. Валютна інтеграція у функціональному розрізі досліджується як сукупність процесів валютної інтернаціоналізації (виходу сфери використання валюти за географічні межі держави-емітента) та валютного інтернаціоналізму у розширеному трактуванні. Валютну інтеграцію позиціоновано як один із вищих етапів розвитку ланцюга валютних відносин «валютні контакти – взаємодія – кооперація – координація (протоінтеграція) – інтеграція – глобальна валютна уніфікація». Валютна протоінтеграція не лише передбачає регулярну практику економічних суб'єктів щодо здійснення трансакцій з іноземною валютою та обміну

інформацією відносно монетарних ініціатив, а й урахування інтересів контрагентів для мінімізації ризиків чи максимізації спільних вигод у сфері валютних відносин.

4. Регіональну валютну інтеграцію трактовано у двох значеннях: у вузькому – як сукупність централізованих ініціатив та ринковоіндукованих економічних процесів, що направлені на формування чи розвиток валютних союзів; у широкому – як сукупність процесів функціональної валютної інтеграції в певному географічному регіоні. Діалектика дослідження регіональної валютної інтеграції полягає в одночасному акценті на процесах валютної регіоналізації (історично сформованої практики використання національних та іноземних валют в окремому регіоні) та валютного регіоналізму (цілеспрямованої діяльності суб'єктів монетарної влади щодо формування регіональної монетарної політики). Оновлена таксономія рівнів регіональної валютної інтеграції включає формування територій (зон) валютного впливу, валютних блоків, валютних зон, спільних валютних зон, валютних (монетарних) союзів.

5. Аргументовано, що класифікацію режимів валютного курсу доцільно здійснювати із використанням чотиривимірної системи координат: наявність / відсутність зовнішнього монетарного якоря; інституційна «жорсткість» (рівень внутрішніх зобов'язань); регіональний вимір співпраці; взаємність та багатосторонність валютних інтеграційних ініціатив. До валютно-курсівих режимів, що найчастіше відповідають регіональному виміру валютної інтеграції, віднесено: валютну раду, офіційну доларизацію та валютний союз. Доведено, що більшість переваг та недоліків альтернативних режимів є доволі схожою, відрізняючись лише інтенсивністю вияву, а їх основна ціль – забезпечення фінансової стабільності та операційної ефективності.

6. Тривалий час теорія регіональної валютної інтеграції розвивалась у вузьких рамках моделі оптимальної валютної зони. Систематизація сучасних посткризових гносеологічних підходів до процесів регіональної валютної інтеграції дозволила виокремити такі основні напрямки: теорію валютної солідарності, теорію оптимальних фінансових зон, концепції на основі фіскально-фінансових трилем (квадрилем), «реванш» теорії оптимальних валютних зон та продовження емпіричного етапу останньої.

7. Констатовано, що за станом на початок 2018 р. 106 держав та територій використовували той чи інший режим валютного курсу, що асоціюється із валютною інтеграцією. Незважаючи на перманентне зростання кількості учасників валютних інтеграційних процесів упродовж останніх трьох десятиліть, глобальний рівень валютної інтеграції залишається значно нижчим, ніж в епоху металевих стандартів.

8. Застосування удосконаленого методологічного апарату аналізу ефективності валютної інтеграції, який базується на оцінюванні динаміки макроекономічних індикаторів (темлів інфляції, приросту грошової маси, реальної процентної ставки, приросту ВВП та експорту), підтвердило гіпотезу про те, що різні режими валютної інтеграції переважно супроводжуються нижчими темпами інфляції та приросту грошової маси, а також нижчими реальними процентними ставками, що компенсується, однак, менш інтенсивними темпами приросту ВВП та експорту.

9. Аргументовано, що історичний досвід демонструє періодичний характер домінування валюти на міжнародній арені, причому епохи глобального лідерства є доволі тривалими і тривають у середньому одне століття. Алгоритм виявлення територій валютного впливу світових якірних валют враховує, окрім валюти прив'язки, також те, з допомогою яких валют здійснюються фактурування торгівлі, деномінація зовнішньої заборгованості, композиція валютних резервів та ін. Доведено, що долар США є валютним якорем для 62% із 195 досліджуваних держав, а також деномінує близько двох третин світових валютних резервів і зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються.

10. Принциповим моментом, що детермінує засади створення регіональних валютних об'єднань, є прояв так званого «парадоксу різноманіття»: чим більш диверсифіковані учасники валютного союзу, тим більша потенційна економічна вигода від їх інтеграції. Однак водночас зростає політична складність створення та стабільного функціонування такого об'єднання. Аналіз регіональної гомогенності / гетерогенності з допомогою інструментарію кластерного аналізу через групування держав відповідно до низки індикаторів (темп інфляції, номінальна облікова ставка, співвідношення валового урядового боргу до ВВП, співвідношення бюджетного дефіциту до ВВП) продемонстрував особливо помітні процеси конвергенції між державами регіонів Європи, Африки на південь від Сахари, Центральної Америки та Карибів.

11. Оцінювання ефективності валютних альянсів для інтенсифікації внутрірегіональних торговельних потоків з допомогою гравітаційного моделювання продемонструвало доволі високий рівень достовірності для Південної Америки, Європи, Південної та Східної Азії (R^2 для них становив 0,71; 0,63 та 0,54 відповідно). Серед валютних об'єднань найбільш ефективними в аспекті інтенсифікації внутрішньої торгівлі виявились інтеграційні та протоінтеграційні структури Південної Америки, Азії та Європи. Поміж африканських валютних союзів регулярний приріст взаємної торгівлі спостерігався лише у Західно-Африканському економічному і валютному союзі, решта ж характеризувалась зворотною залежністю.

12. Констатовано, що, незважаючи на попри загалом позитивні результати інтеграційних процесів у валютній сфері, у світовій економіці доволі часто також виникають дезінтеграційні процеси, в т. ч. спричинені валютними війнами. Історія світової валютної системи вказує на те, що валютні війни проходили на фоні глибоких економічних криз, у них брало участь багато країн, а головним інструментом протистояння була масова девальвація національних валют. У сучасній валютній війні сформувалися три основні лінії «фронту»: доларо-юанська арена, яка простягається через Тихий океан; арена долара і євро – через Атлантичний океан та арена євро і юаня – на євразійській території.

13. У дисертації аргументовано, що на початку 2000-х рр., натхненні успіхом ЄЕВС, починають виникати численні регіональні валютні ініціативи. Однак глобальна фінансова криза 2008 р. і суверенна боргова криза в Європі суттєво сповільнили ці процеси. Поряд з існуючими нечисленними валютними союзами

формуватимуться нові інтеграційні структури – їх прототипи різної міри готовності задекларовані для країн Перської затоки (із спільною валютою «халіджі»), Східноафриканської спільноти (східноафриканський шилінг), Західноафриканської монетарної зони (еко), країн АСЕАН+3 (азійська валютна одиниця). Майбутній розвиток географії глобальних та регіональних інтеграційних монетарних відносин є можливим відповідно до п'яти невзаємовиключних сценаріїв: інтеграція в ширину; інтеграція в глибину; глобальний валютний мультилатералізм; поступове заміщення реальних валют криптовалютами; посилення фрагментації географії валютних відносин із розпадом існуючих регіональних економічних та валютних блоків.

14. Еволюція режимів валютного курсу у державах Центральної та Східної Європи свідчить про унікальність підходів до імплементації заходів валютної інтеграції чи автономії та відсутність універсального алгоритму мінімізації ризиків та максимізації вигод від застосування кожного із режимів. Досвід західних сусідів є корисним для України, враховуючи відсутність інтеграційних альтернатив у світлі сучасних геополітичних реалій. Впровадження режимів валютної ради чи офіційної доларизації потенційно могло б сприяти стабілізації ситуації на товарних та фінансових ринках, однак ризики, пов'язані з імплементацією цих режимів у великій державі, є надто високими, через що їх варто розглядати лише як інструмент майбутньої інтеграції в ЄВВС. Можливими перевагами валютної інтеграції України з державами ЄС визначено такі: зниження тотальної залежності грошового обігу від долара США; удосконалення валютної структури міжнародних резервів НБУ та зовнішніх запозичень; розвиток кредитного співробітництва з ЄС.

15. У дисертації розроблено поліструктурну комплементарну модель інтеграції України в Європейський економічний та валютний союз з урахуванням глобалізаційних викликів, котра включає: поступову гармонізацію законодавства з нормативними засадами функціонування Європейської системи центральних банків із послідовним закріпленням за НБУ лише функції забезпечення цінової стабільності; фінансову, децизивну та персональнісну незалежність Національного банку України від уряду; досягнення стабільного економічного зростання, що з часом виявлятиметься у досягненні номінальної конвергенції відповідно до Маастрихтських критеріїв; підвищення дієвості трансмісійного механізму монетарної політики НБУ; модернізацію фінансово-банківської системи України; прийняття сучасних стандартів платіжної системи; врегулювання зовнішньополітичних суперечностей. Наголошено, що окреслені заходи будуть доцільними навіть за умови, якщо валютної інтеграції в найближчій перспективі так і не буде досягнуто, сприяючи валютній співпраці з ЄВВС.

Основні результати дослідження впроваджені у практичну діяльність Міністерства фінансів України, Національного депозитарію України, Управління міжнародного співробітництва та фандрайзингу Тернопільської обласної державної адміністрації, АТ «Укресімбанк» у м. Тернополі, Харківського банківського союзу, Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради, а також у навчальний процес Університету Матея Бела (Словаччина), Лодзького університету (Польща) та Тернопільського національного економічного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лизун М. В. Глобальні виклики регіональної валютної інтеграції: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2017. 426 с. (23,4 д. а.) (Рецензія: Присяжнюк Ю. І. Глобальні виклики регіональної валютної інтеграції. *Схід*. 2018. № 2 (154). С. 129–130).

2. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: монографія / за наук. ред. А. Крисоватого, Є. Савельєва. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 504 с. (співавтор підрозділів: 3.5 (Лизун М. В., Комар Н. В. «Концепція формування та реалізації національних інтересів у системі забезпечення національної безпеки країни»). С. 133–141 (Особистий внесок автора: досліджено аспекти забезпечення національних інтересів при інтеграції України в європейський та світовий простори) (0,35 д. а.) і 8.1 (Лизун М. В., Ліщинський І. О. «Глобальне управління в контексті формування світового економічного порядку»). С. 303–311 (Особистий внесок автора: досліджено аспекти регіоналізації глобальної системи) (0,4 д. а.).

3. Лизун М. В., Ліщинський І. О. Трансформаційний процес територіального устрою країн Вишеградської четвірки: від доінтеграційного періоду до пан'європейських ініціатив. *The Visegrad Four – Ukrainian dimension. Integration – step by step: Collective monograph / under the editorship of T. Derkach*. Riga, Latvia: Izdevniecība «Baltija Publishing». 2017. Р. 60–77 (Особистий внесок автора: досліджено досвід інтеграції країн Вишеградської четвірки у європейський валютний простір) (0,52 д. а.).

4. Лизун М. В. Регіональна валютна інтеграція країн Східної Європи. // Бенчмаркінг регіонального розвитку країн Східної Європи: Болгарія, Польща, Словаччина, Україна: колективна монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого, д.е.н., проф. Є. В. Савельєва. Тернопіль: Економічна думка, 2018. С. 189–222 (1,43 д. а.).

5. Лизун М. В., Лизун А. В. Особливості розвитку ринку цінних паперів в Україні та світі. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2008. Вип. 5. С. 120–122 (Особистий внесок автора: досліджено вплив розвитку ринку цінних паперів на монетарну політику України та країн світу) (0,25 д. а.).

6. Лизун М. В., Комар Н. В. Критерії відкритості національної економіки в умовах інтеграційних процесів: український та міжнародний аспекти. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2010. Вип. 5-1. С. 117–128 (Особистий внесок автора: досліджено інтеграційні процеси у світовій економіці) (0,4 д. а.).

7. Лизун М. В. Антикризова політика: світовий досвід та уроки для України. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2011. Т. 19. № 10/1. Серія «Економіка». Вип. 5 (2). С. 266–271 (0,6 д. а.).

8. Лизун М. В., Комар Н. В. Теорія та практика антиінфляційного регулювання. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=962> (Особистий внесок автора: здійснено аналіз інфляційних процесів та їх причин) (0,35 д. а.).

9. Лизун М. В., Комар Н. В. Формування національних інтересів України в умовах глобальних викликів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. Вип. 5–1. С. 88–96 (Особистий внесок автора: досліджено питання забезпечення національних інтересів при формуванні валютно-курсової політики України) (0,35 д. а.).
10. Лизун М. В., Ліщинський І. О. Глобальне управління в контексті формування світового економічного порядку. *Наука молода*. 2013. Вип. 20. С. 40–46 (Особистий внесок автора: досліджена глобальна валютна уніфікація) (0,35 д. а.).
11. Лизун М. В., Ліщинський І. О. Регулювання ринку цінних паперів в розвинутих країнах світу: досвід для України. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 38 (ч. 2). С. 12–17. (Особистий внесок автора: досліджено світовий досвід формування та регулювання ринку цінних паперів у розвинутих країнах світу) (0,35 д. а.).
12. Лизун М. В. Проблеми та перспективи розвитку фондового ринку в Україні. *Вісник Львівського університету*. Серія «Міжнародні відносини». 2015. Вип. 36. Ч. 1. С. 110–116 (0,4 д. а.).
13. Лизун М. В., Ліщинський І. О. Вплив регіоналізації ринків нафти на динаміку валютних курсів та процеси валютної інтеграції. *Економічний простір*. 2015. № 100. С. 13–23 (Особистий внесок автора: проведено аналіз динаміки валютних курсів та охарактеризовано процеси валютної інтеграції) (0,35 д. а.).
14. Лизун М. В. Взаємна каузальність цін на нафту та валютних курсів. *Міжнародні відносини*. Серія «Економічні науки». 2015. № 5. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2603/2311 (0,6 д. а.).
15. Лизун М. В. Теорія оптимальних валютних зон як концептуальна основа регіональних валютних угруповань. *Журнал європейської економіки*. 2016. Т. 15 (№ 3). С. 312–334 (1,15 д. а.).
16. Лизун М. В. Розвиток світової валютної системи крізь призму її елементів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 4. С. 82–94 (0,9 д. а.).
17. Лизун М. В. Розвиток процесів регіональної економічної інтеграції: валютний аспект. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 1 (50). С. 155–163 (0,7 д. а.).
18. Лизун М. В., Ліщинський І. О. Валютні союзи: ретроспективні та сучасні форми. *Економічний простір*. 2017. № 118. С. 47–59 (Особистий внесок автора: досліджено сучасні форми валютних союзів) (0,8 д. а.).
19. Лизун М. В. Сучасні тенденції формування та розвитку валютних союзів. *Вісник Одеського національного університету*. Економіка. 2017. Т. 22. Вип. 2 (55). С. 22–26 (0,7 д. а.).
20. Лизун М. В. Валютна інтернаціоналізація крізь призму детермінуючих факторів та функцій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 9–12 (0,55 д. а.).
21. Лизун М. В. Вплив інтернаціоналізації валюти на розвиток бізнесу. *Міжнародні відносини*. Серія «Економічні науки». 2017. № 10. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3119/2800 (0,45 д. а.).

22. Лизун М. В. Переваги та недоліки доларизації економік для країн, що розвиваються. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. № 3 (09). С. 18–22 (0,6 д. а.).

23. Лизун М. В. Валютні союзи: теоретичні підходи до трактування та мотивація створення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Економіка і менеджмент». 2017. Вип. 25. Частина 1. С. 25–28 (0,6 д. а.).

24. Лизун М. В. Режим валютної ради в рамках монетарної інтеграції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 25. Ч. 1. С. 30–34 (0,6 д. а.).

25. Лизун М. В. Валютні війни в світовому геомонетарному просторі. *Бізнес-навігатор*. 2017. Вип. 4-1 (43). С. 26–30 (0,6 д. а.).

26. Лизун М. В. Архітектура сучасних процесів регіональної інтеграції. *Економіка та суспільство*. 2017. № 13. С. 102–107. URL: http://economyandsocietyin.ua/journal/13_ukr/17.pdf (0,6 д. а.).

27. Лизун М. В. Економічна ефективність валютних рад у межах монетарної інтеграції. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. Вип. 6 (62). Ч. 1. С. 44–49 (0,6 д. а.).

28. Лизун М. В. Розвиток парадигми регіональної валютної інтеграції. *Економічний простір*. 2017. № 125. С. 5–16 (0,8 д. а.).

29. Лизун М. В., Савельєв Є. В., Куриляк В. Є., Ліщинський І. О. Global monetary integration and determination of strategic priorities for the exchange rate policy in Ukraine. *Годишник на СА «Д. А. Ценов»*. 2017. № 120. С. 177–226. (Особистий внесок автора: досліджено аспекти регіональної валютної інтеграції та особливості монетарної політики України) (0,69 д. а.).

30. Лизун М. В. Особливості розвитку процесу інтернаціоналізації валюти в рамках геополітичного підходу. *Science of Europe*. 2017. Vol 1. № 17 (17). С. 32–37 (0,6 д. а.).

31. Лизун М. В. Економічна ефективність валютно-курсового режиму доларизації. *Научные труды SWorld*. 2017. Вип. 49. Т. 2. С. 10–18 (0,7 д. а.).

32. Lyzun M., Lishchynskyy I. Social Efficiency of European Economic and Monetary Union. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1 (13). С. 184–188. DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-184-188. (Особистий внесок автора: досліджено соціальні наслідки від участі країн у ЄВС) (0,45 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

33. Лизун М. В., Лизун А. В. Особливості розвитку української економіки в умовах сучасних інтеграційних процесів. *Міжнародний бізнес та менеджмент: проблеми та перспективи в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 22–24 жовт. 2008 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2008. С. 108–110 (Особистий внесок автора: досліджено специфіку сучасних інтеграційних процесів) (0,1 д. а.).

34. Лизун М. В. Міжнародні тенденції формування національних моделей економічного зростання. *Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність і тенденції глобалізації*: збірник тез

доповідей п'ятої ювіл. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 21–23 лют. 2008 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2008. С. 56–58 (0,15 д. а.).

35. Лизун М. В., Лизун А. В. Тенденції розвитку світової економіки в сучасних умовах. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації*: збірник тез доповідей шостої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 26–27 лют. 2009 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2009. С. 75–76 (Особистий внесок автора: досліджено аспекти валютної інтеграції) (0,1 д. а.).

36. Лизун М. В., Лизун А. В. Особливості формування моделі нового економічного розвитку. *Формування нового світового економічного порядку*: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 14–15 трав. 2009 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2009. С. 127–131 (Особистий внесок автора: досліджено роль монетарної політики у формуванні моделі нового економічного розвитку) (0,1 д. а.).

37. Лизун М. В. Розвиток української економіки в умовах світової економічної кризи. *Аналіз криз та прийняття рішень в Україні*: труди міжнар. конф. за результатами проекту за програмою «Темпус» (м. Київ, 2009 р.). Київ: Київський міжнародний університет. 2009. С. 281–284 (0,3 д. а.).

38. Лизун М. В., Комар Н. В. Пріоритетні напрямки формування соціальної політики в державах загального добробуту: досвід для України. *Україна в системі міжнародної економіки*: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 11–12 лют. 2010 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2010. С. 152–155 (Особистий внесок автора: досліджено соціальні ефекти від участі в інтеграційних угрупованнях) (0,1 д. а.).

39. Лизун М. В., Комар Н. В. Політика людського розвитку в Україні в контексті вимог європейської інтеграції. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації*: збірник тез доповідей VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 2010 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2010. С. 60–62 (Особистий внесок автора: досліджено особливості європейської інтеграції) (0,08 д. а.).

40. Лизун М. В., Комар Н. В. Трансформація національних інтересів країни в рамках формування нового світового економічного порядку. *Посткризовий розвиток світової економіки та Україна*: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 22–23 берез. 2012 р.). Тернопіль: Економічна думка, 2012. С. 387–390 (Особистий внесок автора: досліджено аспекти забезпечення національних інтересів при реалізації валютної політики країни) (0,1 д. а.).

41. Лизун М. В. Сучасні тенденції міжнародних інвестиційних процесів. *Міжнародна економіка у XXI столітті*: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 28–29 берез. 2013 р.). Тернопіль: СПД-ФО Шпак В. Б., 2013. С. 42–44 (0,12 д. а.).

42. Лизун М. В. Стратегічні орієнтири боргової політики ЄС та Україна. *Економіка України в умовах глобалізації і регіоналізації*: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ.-інтернет конференції (м. Тернопіль, 3–4 квіт. 2014 р.). Тернопіль: СПД-ФО Шпак В. Б., 2014. С. 195–198 (0,15 д. а.).

43. Лизун М. В. Становлення та регулювання ринку цінних паперів в Україні. *Україна в процесі імплементації угоди про асоціацію з ЄС: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції* (м. Тернопіль, 23–24 квіт. 2015 р.). Тернопіль: СПД-ФО Шпак В. Б., 2015. С. 65–67 (0,15 д. а.).

44. Лизун М. В. Evolution of regional monetary integration. *Развитие на Българската икономика – 25 години между очакванията и реалностите: сборник доклади юбил. междун. научна конф.* (м. Свищов, 20–21 ноември 2015 р.). Свищов (България): «Ценов», 2015. С. 54–61 (0,5 д. а.).

45. Лизун М. В. The concepts of optimal and common currency areas in the context of regional monetary integration. *Проблеми глобалізації та регіоналізації світової економіки: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 14–15 квіт. 2016 р.). Тернопіль: СПД-ФО Шпак В. Б., 2016. С. 81–85 (0,4 д. а.).

46. Лизун М. В. Геополітичний підхід до визначення інтернаціоналізації валюти. *Напрями стійкого зростання у світовій економіці: збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, 20–21 квіт. 2017 р.). Тернопіль: СПД-ФО Шпак В. Б., 2017. С. 37–40 (0,21 д. а.).

47. Лизун М. В. Тенденції розвитку регіональної валютної інтеграції. *Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 3–4 берез. 2017 р.). Одеса: ФОП Головка О. А., 2017. С. 24–26 (0,23 д. а.).

48. Лизун М. В. Специфіка процесів інтернаціоналізації валюти. *Економіка і менеджмент 2017: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку: збірник наук. праць міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 23–24 берез. 2017 р.). Дніпро: Біла К.О., 2017. С. 62–64 (0,14 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Лизун М. В. Регіональна валютна інтеграція в глобалізованому світі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2018.

У дисертації досліджено концептуальні підходи до форматування глобалізованого світу крізь призму процесів регіональної інтеграції. Розкрито інтернаціоналізацію валюти як основу монетарної географії. Обґрунтовано методологічний контент новітньої системної парадигми регіональної валютної інтеграції, яка полягає у виокремленні двох її складових, а саме: валютної регіоналізації та валютного регіоналізму. Розроблено цілісну методологію детермінації концепції валютної інтеграції, що відрізняється від традиційного ототожнення останньої винятково із функціонуванням валютних союзів. Запропоновано градацію рівнів валютних відносин, згідно з якою валютна інтеграція є однією із вищих форм розвитку ланцюга «валютні контакти – взаємодія – кооперація – координація – інтеграція – глобальна валютна уніфікація». Обґрунтовано теоретичні підходи до формування та розвитку регіональної валютної інтеграції за умов режимів валютних рад, доларизації та валютних союзів

із виокремленням переваг та недоліків кожного із наведених режимів. Здійснено оцінювання економічної ефективності регіональних валютних об'єднань та виявлено соціально-економічні ефекти функціонування Європейського економічного та валютного союзу. Досліджено специфіку формування зон валютного впливу в умовах глобальних викликів і перебіг процесів валютної дезінтеграції та валютних війн у світовому геомонетарному просторі. Побудовано алгоритм виявлення територій валютного впливу світових якірних валют. Виявлено тренди регіоналізації та регіоналізму на монетарній мапі світу. Окреслено стратегічні аспекти розвитку регіональної валютної інтеграції в сучасному світі та виявлено можливості адаптації досвіду валютної інтеграції держав Східної Європи у контексті євроінтеграційних прагнень України. Запропоновано поліструктурну комплементарну модель європейської валютної інтеграції України.

Ключові слова: регіональна валютна інтеграція, валюта, валютна політика, валютний союз, доларизація, валютна рада, інтернаціоналізація валюти, територія (зона) валютного впливу, валютна уніфікація, валютні війни, Європейський економічний та валютний союз.

АННОТАЦІЯ

Лизун М. В. Региональная валютная интеграция в глобализированном мире. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2018.

В диссертации исследованы концептуальные подходы к форматированию глобализированного мира сквозь призму процессов региональной интеграции. Раскрыта интернационализация валюты в качестве основы монетарной географии. Обоснован методологический контент новейшей системной парадигмы региональной валютной интеграции, которая заключается в выделении двух ее составляющих, а именно: валютной регионализации и валютного регионализма. Разработана целостная методология детерминации концепции валютной интеграции, отличающийся от традиционного отождествления последней исключительно с функционированием валютных союзов. Предложена градация уровней валютных отношений, согласно с которой валютная интеграция является одной из высших форм развития цепи «валютные контакты – взаимодействие – кооперация – координация – интеграция – глобальная валютная унификация». Обоснованы теоретические подходы к формированию и развитию региональной валютной интеграции в условиях режимов валютных советов, долларизации и валютных союзов с выделением преимуществ и недостатков каждого из приведенных режимов. Осуществлена оценка экономической эффективности региональных валютных объединений и выявлены социально-экономические эффекты функционирования Европейского экономического и валютного союза. Исследована специфика формирования зон валютного влияния в условиях глобальных вызовов и ход процессов валютной дезинтеграции и валютных войн в

мировом геомонетарном пространстве. Построен алгоритм выявления территорий валютного влияния мировых якорных валют. Выявлены тренды регионализации и регионализма на монетарной карте мира. Определены стратегические аспекты развития региональной валютной интеграции в современном мире и выявлены возможности адаптации опыта валютной интеграции государств Восточной Европы в контексте евроинтеграционных стремлений Украины. Предложена полиструктурная комплементарная модель европейской валютной интеграции Украины.

Ключевые слова: региональная валютная интеграция, валюта, валютная политика, валютный союз, долларизация, валютный совет, интернационализация валюты, территория (зона) валютного влияния, валютная унификация, валютные войны, Европейский экономический и валютный союз.

ANNOTATION

Lyzun M. V. Regional monetary integration in the globalized the world. – Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2018.

The dissertation examines the conceptual approaches to the formatting of the globalized world from the perspective of regional integration processes. Currency internationalization as the basis of monetary geography is revealed. The methodological content of the regional monetary integration paradigm is developed separating two components of integration process: currency regionalization and currency regionalism. An integral methodology for determining the concept of monetary integration is developed, which differs from the traditional identification of the latter with the functioning of currency unions exclusively. In particular, the grading of levels of currency relations is proposed, according to which currency integration is one of the higher forms of the development of the chain: "currency contacts – interaction – cooperation – coordination – integration – global currency unification".

Theoretical approaches to the formation and development of regional monetary integration under the conditions of currency boards, dollarization and currency unions are considered with the allocation of advantages and disadvantages of each of the modes. The author is argued that the motivation for creating the monetary unions is based on two groups of advantages: the first group includes the reduction of costs from currency conversion and the gradual leveling of discrepancies in relative prices caused by fluctuations of the nominal exchange rate, lower transaction costs and greater predictability of integrated commodity and financial markets; and the second group is based on the potential ability to "discipline" political initiatives through membership in the currency union.

Monetary regionalism is considered in two dimensions: the narrow one – as a set of centralized initiatives aimed at the formation or development of currency unions, including instruments of nonreciprocal monetary integration aimed at convergence and gradual accession to existing currency unions (currency boards of Estonia, Lithuania,

Bulgaria and official dollarization of Montenegro, Kosovo) and wide one – as a set of processes of functional currency integration in a specific geographical region ("hub and spoke" dollarization in Latin America, Oceania and the Caribbean, the formation of the "East Asian dollar standard").

It was stated that as of the beginning of 2018, 106 countries and territories used one or another currency exchange rate regime, which is associated with currency integration. However, despite the steady growth in the number of participants in currency integration processes over the past three decades, the global level of currency integration remains significantly lower than in the era of metal standards.

The assessment of the economic efficiency of regional currency arrangements was carried out and the socio-economic effects of the functioning of the European Economic and Monetary Union were identified. The application of the advanced methodological apparatus for analyzing the effectiveness of currency integration, based on the assessment of the dynamics of macroeconomic indicators (inflation rate, money supply growth, real interest rate, GDP growth and exports), confirmed the hypothesis that different modes of currency integration are generally accompanied by lower rates of inflation and money supply growth, as well as lower real interest rates, which is compensated, however, by less intensive growth of GDP and exports.

The specifics of the formation of currency influence zones under the conditions of global challenges is researched and the algorithm of their detection is designed. The processes of currency disintegration and currency wars in the world geomonetary space are explored. The trends of regionalization and regionalism on the monetary map of the world are revealed. The valuation of the effectiveness of currency alliances for the intensification of intra-regional trade flows through gravity modeling showed a fairly high level of certainty for South America, Europe, South and East Asia (R^2 for them was 0.71, 0.63 and 0.54, respectively). Monetary integration and proto-integration structures of South America, Asia and Europe were the most effective in terms of intensifying domestic trade. Among the African currency unions, the regular growth of mutual trade was observed only in the West African Economic and Monetary Union, while the rest were characterized by reciprocal dependence.

The strategic aspects of the development of regional currency integration in the modern world are outlined. The possibilities of adaptation of the Eastern European countries' experience of currency integration are researched in the context of Ukraine's European integration. The polystructural complementary model of European currency integration of Ukraine is proposed.

Key words: regional monetary integration, currency, monetary policy, exchange rate policy, monetary union, dollarization, currency board, currency internationalization, monetary zone, currency unification, currency war, European Economic and Monetary Union.

Підписано до друку 23.08.2018 р.
Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 2,0.
Зам. № А025-18. Тираж 130 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua